

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Orator Christianvs Caroli Regii E Societate Iesv

Reggio, Carlo

Romæ, 1612

De scientia nesessaria, & varijs exercitamentis. Liber Tertius.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68672](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68672)

DE SCIENTIA CONCIONATORIS,

Et varijs ad bene dicendum
exercitamentis.

LIBER TERTIVS.

*Scientia Concionatori necessaria, ac primo
Sacrarum scripturarum.*

CAPVT PRIMVM.

Quoniam Virtutes aliquas, quæ in Concionatore præcipuè desiderantur attingimus, par omnino est, vt de eius etiam doctrina pauca dicamus. Rectè enim Isid. tam vita quam doctrina clarere debet Ecclesiasticus Doctor, nam doctrina sine vita arrogantem reddit. Vita sine doctrina inutilem facit. Deus ab omni Sacerdote scientiam requirit, quæ plane maior in eo debet esse, qui alios docendi munus sortitus est. Quis poterit medicus esse si ignoret medicinam, quomodo erunt magistri qui non fuerunt discipuli erunt plane canes muti non valentes latrare. Hoc significat præceptum Dei cû præcipit pones in rationali Iudicij Doctrinam, & Veritatem, & alibi. Præceptum sempiternum est in generationes vestras, vt habeatis scientiam discernendi inter sacrum & prophanum, inter pollutum & mundum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea. (Et in Osea dicitur;) Quia tu scientiam repulisti, repellam te & ego ne sacerdotio fungaris mihi. Ex Conc. Tolet. & Arelat. Ignorantia mater errorum errorum, maxime in Sacerdotibus Dei vitanda, est qui docendi officium in populis susceperunt. Non ergo dubium esse potest, quin ei cognitio multiplex necessaria sit, qui se populo-

l. 3. de summo bono c. 36.

Ex. 28. Leu. 10.

Of. 4. Conc. Tol. 4. cap. 24. Cõc. Arel. 4. cap. 3.

pulorum doctorem in rebus grauissimis, & publicorū morum magistrum profitetur. Quomodo enim de virtutibus, vitisq̄ recte disserere fidei dogmata exponere, diuinarum scripturarum arcana detegere poterit, cui multa nō adit doctrinā suppellex. Nam cum res, quas tractat grauissimæ sint, eo debent magis esse cognitæ atque perspectæ. Si enim (ait Leo) vix in Laicis tolerabilis videtur incertitia, quanto magis in eis qui præ sunt: & quamuis consultò quæstiones (vt fere vitandæ sunt) vitet, tamen ea ipsa, quæ popularia sunt & planiora, & quæ di ei necesse est, sapè ita coherent & implicita sunt difficultatibus maximis, vt qui eas non saltem mediocriter norit, etiam titubare cogatur, ac ruere: quo fit vt magno periculo conscientiam suam & famam, & animas etiam auditorum exponat; ne eueniat quod in Euangelio legimus; Si cæcus cæco ducatur, præstet, ambo in foveam cadunt. Nec solū necessaria est scientia ad recte docendum, aptèque dicendum, sed etiam ad auctoritatem & fidem. Valde enim commouetur populus opinione doctrinæ. Itaque quamquam plus momenti est in Virtute, & in ea primum est elaborandum, tamen ad maiorem Dei gloriam, & frugiferam Apostolici huius muneris functionem, etiam in colligenda scientia desudandum est; neque eius opinio negligenda.

Cum autem varia eum eruditione oporteat esse ornatum à notitia, & studio sacrarum literarum ordiamur, quæ in nostri Oratoris persona videtur principem locum habere; qua debet adeo diues esse vt de eo dici possit. Profert de Thesauro suo noua & vetera (& ipse quoque vt S. Antonius Patauinus possit quodammodo dici Arca Testamenti. Cum enim prædicator Diuini Verbi prædicator sit, & instrumentum Dei ad animarū beneficium, non per sacramentorum administrationem, aut alio quouis modo, sed per ministerium Verbi Dei, perspicuum est, sacram scripturam, cum in ea Verbum Diuinum contineatur, propriam in qua versetur materiam & cognitam, esse debere. Sibi dictum putet Cōcionator, quod D. Paulus Timotheo scribit. Tu vero permane in ijs quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens a quo didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu. Et vt intelligat omnia esse in scripturis sacris, quæ ad bene concionandum possunt valere, subdit. Omnis scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia vt perfectus

I 2 sit ho-

Quam necessarium studiū sacrarum literarum.

Matt. 13.

Ep. 1. 6. 3.

fit homo Dei ad omne opus bonum instructus intelligat ergo multum omnino momenti habere, si ad literarum sacrarum studium sit valde affectus, & in eo bene versatus, & sibi persuadeat hoc singulare instrumentum esse, quod tractare debet ut muneris suo respondeat. Si enim ideo suggestum ascendit, ut ex edito loco Dei voluntatem populis explicet, nonne illa ex divina scriptura nobis manifesta fit? in qua Deus loquitur, & qua

Greg. l. 4.

Ep. 40. ad

Theod.

Chr. Hom.

1. 2. ad

Thess.

Scriptura Epi

stola Dei &

speculum.

2. Mor.

cap. 1.

Cor. c. 10.

In ps. 95.

*Scriptura fa-
era ad om-
nia valet.*

ideo Gregorius & S. Chrysostomus Epistolam Dei ad nos misam vocant. Si autem velit proponere virtutes quas sequamur, & vitia quae fugiamus, ubi melius haec possumus, contemplari, quam si scriptura ante mentis oculos obijciatur, quae teste eodem Gregorio quasi quoddam speculum opponitur, ut interna nostra facies in ipsa videatur. Non enim morales qualcumque & philosophorum veterum virtutes, noster Philosophus docet, sed Christianas, & Evangelicas, ideoque non ex Philosophorum monumentis, sed ex divinis earum modus & forma sumenda & explicanda est. Si rursus conetur quod parum est eius muneris, fidei nostrae mysteria, & religionis arcana, tueri, & eos qui contradicunt, arguere, quae so te quibus armis munitus hostem aggredietur, nisi prius ad hoc divinae scripturae armamentarium confugiat? ubi omnia genera armorum reperiet, tam ad defendendum parata, quam ad offendendum hostem elaborata, quae quidem non sunt carnalia, sed spiritualia, ut

D. Paulus ait, Adde quod ut ea quae loquitur firma sint, & cum ad docendum, tum ad animos hominum commouendos robusta ac pondus habeant, debent divinis testimonijs comprobari. Si enim Iurisperiti in suis causis, legibus citatis, agunt, & ut ille ait erubescimus sine lege loqui multo id studiosius in nostris curandum est causis, cum in re qualibet, tam copiosam & tam utilem ex reuelatis scripturis supellestem habeamus, ut multo magis erubescendum sit eas relinquere, quo nostra inuenta, vel humanas sententias afferamus. D. Chrysostomi verissima est sententia, Si quid dicitur absque scriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc haesitans, & interdum sermonem ut friuolum auersans, interdum ut probabilem recipiens; Verum ubi ex scriptura divinae vocis prodijt testimonium, & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat.

Denique omnino intelligat Concionator, nullum sibi magis familiare esse debere, quam utriusque sacri Testamenti volumina, quod quotidie praemanibus habeat necesse est. Hic enim plane liber est, qui concionanti sapientiam, & eloquentiam suggerit,

geste, per hunc & animi persuadentur, per hunc tria muneris nostri officia, quæ sunt, docere, mouere, ac delectare præstamus. Hic maxime valet ad arguendum, instruendum, consolandum, corrigendum, siue purgandi auditores sint, & ad primam gratiam præparandi, siue promouendi, & virtutum luminibus illustrandi, seu demum perficiendi, inde sententiæ, inde præcepta, inde exempla suppeditantur. Præclare S. Aug. Sapienter dicit homo tanto magis, vel minus, quanto in scripturis sanctis, magis minusque profecit, non dico, in ijs multum legendis, memorique mandandis, sed bene intelligendis, sed diligenter earum sensibus indagandis, sunt enim qui eas legunt, & negligunt, legunt vt teneant, negligunt vt intelligant. Quibus longè præferendi sunt, qui verba earum minus tenent, & cor earum sui cordis oculis vident, sed vtrisque ille melior, qui & cum volet, eas dicit, & sicut oportet intelligit. Idem etiam, Quanto, ait, minor est auri & argenti, vestisque copia, quam de Aegypto secum ille populus abstulit, in comparatione diuitiarum, quas postea Hierosolymæ consecutus est, quæ maximè in Salomone Rege ostenduntur, tanta sit cuncta scientia (quæ quidem utilis est) collecta de libris Gentilium, si diuinarum scripturarum scientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi damnatur, si vtile est, ibi inuenitur, & cum ibi quisque inuenit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multo abundantius ibi inueniet ea, quæ nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo scripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur.]

Optimum autem ad imitandum in hoc studio exemplum nobis erit ex veteri testamento. Esdras eximius Sacerdos, & legis doctor, qui præparauit cor suum vt inuestigaret legem Domini, & faceret, & doceret in Israël præceptum, & iudicium. Parauit planè per puram intentionem, inuestigauit studio, ac labore. Et notandum id, quod additur, vt faceret & doceret; Sunt enim qui hisce studijs solummodo vacant, vt parent quod alios docere possint, non seipsos, vt supra satis superque monuimus, cum egimus, non debere Oratorè Christianum esse nisi virum bonum, qui aliorum futurus est magister. Neque hic vbi de scientia & eius studio loquimur denuò pigebit obiter admonere, vt interim dū legit, ac discit, se ipsum doceat prius, quam docendo, vt alij discant, elaboret; & quicquid inuenit, quod vtile putat fore moribus aliorum, ad suum statim vsum actione ipsa conuertat. Nam hi, qui animarum suarum cura,

*l. 4. de
Doct. Cbr.*

*Lib. 2. c. 42
ibidem.*

*Contra eos
qui scriptu-
ras legunt sa-
lum propter
alios nō libi,*

neglecta, in id tantum incumbunt, & in hoc vnum multos studiorum, ac lectionum labores dirigunt, vt alios hortentur, ac doceant, hos ego similes esse crediderim iumentis, quæ onerata in Vrbes commeatum comportant ad nutrimentum incolarum, ipsa verò, eo non solum non vescuntur, sed ne attingunt quidem, quin potius cum alijs triticum vexerint, ipsa sceno pascentur, vel vt mitius agamus, similes sunt pueris, nucis colligentibus solummodo ad ludendum cum socijs, nucleo neque gustato, neque aperto. Contra hos Paulus. Si tu Iudæus cum sis, confidis te esse duces cæcorum, eruditorem insipientium, magistrum infantium, qui ergo alium doces, te ipsum non doces? Certè Deus cum ad prædicandum mitteret Ezechielem, fili hominis, ait, comede volumen istud, ac si diceret, ait Hieron. in eum locum, Comede, & pascere, saturare, & eructa, accipe, & sparge, confortare, & labora. Et comedi, ait Prophetæ, & factum est in ore meo, sicut mel dulce. Vbi Hieronymus, nisi ante comederimus apertum, volumen, docere non possunt studentibus, qui propria vita sumunt, quod per linguam proximo conferant, in eius ore scriptura suavis est ad loquendum, cui interius impressa ad viuendum fuerit. Nam sermo dulcedinem non habet, quem vita intra conscientiam remordet. Ad prædicandum namque plus conscientia sancti amoris adificat, quam exercitatio sermonis. Ex nostris verò habemus innumera sanctorum, & illustrium virorum exempla, qui vt se ad conciones pararent, huic sese studio dederunt totos. Historia Ecclesiastica refert de Basilio magno, & Gregorio Nazianzeno eos reiectis omnibus Græcorum prophanis hystorijs, in sacræ scripturæ libris se duntaxat exercuisse, quorum intellectum, non suo ingenio fidentes indagabant, sed autoritate ac maiorum suorum scriptis, quæ ab ipsa Apostolorum traditione accepissent.

Rom. 2.

Hieron. in
Ezech.

Niceph.
Lib. 11.
c. 7.

Quis modus tenendus in lectione ac studio Scripturæ
sacræ. Cap. II.

Intentio in
studio scri-
pturæ sacræ
qualis.

Commodum autem arbitror etiam hic aliquas adhibere regulas, vt è studio scripturarum emolumentum plurimum capere possimus. Primo velim vt optinè intelligat studiosus diuinorum verborum scrutator, qualis esse debeat, & quomodo affectus dum sacrarum librorum lectioni, & studio vacat.

cat, Imprimis intentio debet esse sincera, vt Deum querat & inueniat in ipsiusmet Dei verbis, in quibus ipse se, sitamque pulchritudinem nobiliter manifestat, quam in omnium rerum creaturarum dispositione, atque ornatu: quia in creaturis vestigia sunt tantum Dei; in scripturis autem ipsemet Deus loquendo se ipsum reuelat. Vnde & apparet quanta reuerentia, & timore habentes Deum ante nos, debeamus cum Samuele dicere: loquere Domine, quia audit seruus tuus; & quanta cum pietate scrutari sacra biblia, tamquam pretiosum thesaurum, & pharmacorum apothecam, vt cum Chrysothomo loquar tantum literas de Caelo ab ipso Deo datas, de melle caeli vt loquitur August. melleas & diuini erga nos amoris plenissimas. Sit autem legentis intentio, non vt sciat, vel ipse sciatur, non vt efferatur, & gloriatur in ea cognitione. Nam vt ait Bernar. sunt qui scire volunt, eo tantum hanc vt sciant, & turpis est curiositas, aut vt sciatur, & turpis vanitas. Non solum vt alios instruat, sed magis adhuc se ipsum, vt supra de Esdra retulimus, qui librum legis excutiebat vt faceret (& hoc primo loco) deinde vt alios edoceret; hic est vere simplex coram Domino, qui experietur illud in se ipso. Et cum simplicibus sermocinatio eius, Spiritus enim sanctus disciplina effugiet fictum, & auferet se a cogitationibus, quae sunt sine intellectu. Quae simplicitas ad charitatem Dei & proximorum recta tendit intentione. Hic autem amor parit rerum diuinarum intelligentiam, plerumque enim intrat Amor, quo non potest intellectus ingredi. Solatur nos illud Christi verbum. Qui diligit me, diligitur a patre meo, & ego manifestabo ei me ipsum. Curet ergo quilibet scripturarum amator inuitatus ad hoc conuiuium, vt diuina quae apponuntur fercula degustet, operam dare, vt veste hac charitatis nuptiali ornatus accedat, quo possit comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Secundo animum oportet habere vacuū, & liberum ab alijs rerum terrenarum, & negotiorum curis. Ideo sapiens scriptum reliquit, (sapienciam scribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu sapienciam percipiet. nec male ille dixit) Pluribus intentus; minor est ad singula sensus: Et multo verius in his, quam in alijs studijs locum habet, quod dici solet hominotum requirunt. Sed multo magis ad hanc lectionem afferendus est animus, qui sit ab omni noxio affectu purgatus, ac defecatus: solent enim huiusmodi perturbationes menti tenebras

Hom. 10. in 1. Tim.

Ser. 30. in Cant.

Thom. 14.

Sit animus vacuus a curis, & prauis affectibus. Eccl. 38.

offundere. Hoc planè docet Isa. quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus, qui enim à carnis concupiscentia mentem auocant, ac sensus, hi planè sunt ab vberibus, & lacte auulsi, & idonei discipuli ad diuina concipienda mysteria. Quod si Aristoteles in Eth: iudicat, rerum moralium, non esse iuuenem idoneum auditorem, propter turbulentas commotiones multo minus erit cœlestium radiorum capax, si quis infans cupiditatibus distrahatur, quæ vna est causa, cur tam Heretici, quam Iudæi in scripturis cœcutiant, legentes, nec intelligentes, vt fiat sacra mensa ipsis in laqueum, & retributionem, & scandalum.

Humilitas
cordis & ora-
tio.

Prou. 11.

Coll. 14.

c. 10.

Rursum affectus sit deuotus, & humilis, non suo fidens ingenio, sed ad Deum auctorem, ac magistrum per orationem recurrens. Certum est Spiritus Sancti axioma vbi est humilitas, ibi est sapientia: certum est quod Cass. docet festinandum esse tibi, si ad veram scripturarum scientiam peruenire desideras, vt humilitatem cordis immobilem primitus consequaris, quæ te non ad illam, quæ inflat scientiam, sed ad eam, quæ illuminat, charitatis consumatione perducatur.] Cui etiam dubium est Deum his sua secreta aperire, qui humili ad eum prece confugiunt. Oratio sæpè à Deo impetrat, quo nec ratiocinatio, nec varia librorum peruolutatio, nec diuturna ualuit assequi consideratio, vt rectè D. Iac. dicat si quis indiget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Socrates laudat Piterium, quod orare ante scripturarum prælectionem semper erat solitus. Rupertus Abbas à B. Virgine ingenium ad scripturas idoneum impetrauit. D. Thomas plus videtur orationibus, quam studio in Sacrarum literarum mysterijs cognoscendis profecisse: qui etiam ad loca difficiliora, ieiunia adhibere solitus erat; quo loco poteris recognoscere etiam ea, quæ supra de Orationis studio Concionatori necessaria diximus. Itaque qui in lætione & studio diuinarum literarum proficere ipse primum optat in se, vt hoc instrumento ad aliorum fructus percipiendos inde strenuè utatur, legat cum reuerentia, cum simplicitate, ac sinceritate, cum charitate & Dei, & proximorum, cum puritate animi, & a curis rerum terrenarum, & a noxijs cupiditatibus alieni, ac demum cum precum adiunctione, vt lætione comitetur oratio, quæ intelligentiam impetret à Deo. Addamus etiam & alia.

In tripar.

48. c. 1.

Quar-

Quarto necesse est, vt in hac lectione Concionator sit affiduus, & curet totam perlegere Scripturam; est enim veluti imago quadam, & pictura, cuius partes partibus respondent, & vnus liber alium declarat. Neque sit contentus, semel, atque iterum legere, sed crebrius verset, & euadet se ipse in dies doctior. Est documentum Greg. est & Augustini in hæc verba: erit igitur diuinarum scripturarum solertissimus indagator, qui primo totas legerit, notasque habuerit, etsi nondum intellectu, iam tamen lectione vt mandet memoriæ, vel vt omnino incognitas non habeat. Addit idem, primò inuestiganda, quæ in eis aperte posita sunt, vel præcepta viuendi, vel regulæ credendi. Tum verò facta quadam familiaritate cum ipsa lingua scripturarum, ad ea quæ obscura sunt aperienda, & discutienda pergendum est.] Quæ Augustini regula optima est, sic enim doctrinæ ordinem tenebimus, qui a facilioribus, ad difficiliora paulatim progreditur. Et secundum hanc prudentiam laudabilis est obseruatio, quam aliqui tradunt, vt prius Euangelicorum librorum sensus eruamus, quam libros propheticos inuestigemus non solum facilioris doctrinæ causa, sed quia ex historia Euangelij facilis aditus patebit ad ea, quæ de eodem Christo Prophetæ dixerunt intelligenda, quem admodum minus fuit difficile Eunuchò, post explicatam de Christo hystoriam a Philippo, prophetiam Isaïæ percipere, quam petebat. Facilius est a veritate nota coniectare promissiones, & figuras, quam ex Prophetis vocibus, & Typis diuinare Euangelij veritatem.

Quinto valde utile erit, in singulis libris dum legit adhibitis aliquibus commentarijs interpretum meliorum, qui sensum literalem conseruant, colligere, ac notare in aliquo volumine per singula capita locorum difficilium explanationes iuxta sensum hystoricum, & hoc breuissimè vt possit, cum fuerit opus, ad manum esse. Etiam proderit in singulis libris, quos percurrit Indices particulares texere.

Sexto rursus quicquid eximij vel ipse notauerit, vel ab alijs acceperit, reuocet ad capita, & communes locos, & notet in quem usum profutura esse iudicet, siue ad docendum aliquod dogma siue ad cõsultandos errores, siue ad morum, & vitæ institutionem siue ad peccata redarguenda, siue ad consolandum & alia huiusmodi. E scripturis sanctis multa varietas locorum seu sententiarum colligi potest, cum ingenti, vt multi experti sunt lucro: Melito Sardenis collegit sententias morales è scripturis,

Totam scripturam, & crebro legat.

Greg. 2. p. pass. c. 11. & 4. mor. c. 1.

Aug. 2. de Doct. Chr. c. 8. & 9.

Act. 8.

Annotanda aliqua.

Locorum cõmuniũ vsus

pturis, & librum inscripsit sub hoc titulo, exceptorum libri sex ad Onesimum: Cyprianus ad Quirinum consimilis argumenti libros tres edidit: Primus & secundus habet ea quæ ad fidem pertinent; tertius quæ ad mores. Aliqui cum sententijs scripturæ apposuerunt Patrum expositiones. Sic Beda & quidam antiquus author nomine Defensor, in libris quos vocarunt Scintillas scripturæ sanctæ. Alij vnum tantum argumentum tractauerunt, vt est liber sub nomine Augustini, de mirabilibus sacræ scripturæ. Aliqui simul collegerunt omnes similitudines, quæ sparsæ per totam scripturam legerunt.

Meditatio Sacrarum scripturarum & modus.
Cap. III.

Merito (ait Chrysoft.) thesauro cuiusque confertur, diuinarum scripturarum lectio. Nam sicut ex illo, quis vel paruum fructum capere valet, multas sibi parat diuitias, ita & in sacra scriptura, etiam in breui dictione, variam sententiarum vim, & incredibiles diuitias inuenire licet. Idcirco septimum, & vltimum præceptum Concionatori erit, non solum assidua doctorum lectione sacrarum scripturarum, arcana peruestigare, sed etiam ipsorummet Patrum exemplo, earum diligenti commentationi insistere, & vt ait Propheta, meditari Dei voluntatem, & legem die ac nocte, neque solum intellectu penetrare Spiritus sancti mentem, quasi dentibus comminuere, sed etiam voluntatis affectu, earum dulcedinem deuoti, veluti cordis palato degustare, planè qui sanctorum Patrum vel conciones, vel commentarios in sacra Biblia legit, facile aduertere potest, eos quæ dicunt, vel scribunt non solum studio, & lectione librorum, sed magis etiam pijs meditationibus, & oratione collegisse, proptereaque stylus, ac sermo, qui ex abundantia cordis, & spiritus pinguedine manat, magnam morum pietatem, & vitæ sanctimoniam redolet. Modus autem tenendus in sententiarum sacrarum meditatione, hic esse posset cum fructu,

Circumstantiæ notandæ.

Primo considerandus quis sit, qui loquitur, & ad quem sermo habetur, rursus finis ob quem ea dicuntur, & modus dicendi. Præterea quidnam sit, quod dicitur, sit ne præceptum, vel consilium, sint minæ an promissiones; an aliquid à sua creatura exigat Creator Deus. In his debet intellectus singulas circumstantias, & capita discurrendo versare. Voluntas autem

eos affectus intermiscere, qui rei, quam ante se habet, proprij sunt, & conuenientes. Secundo singulae voces sunt attentata meditatione pensanda, vt fiat in nobis, quod Bernardus in Canticis monet. Intellectus (ait) non remanet extra, non haeret in superficie, non instar caeci palpat forinseca, sed profunda rimatur, pretiosissimas inde solitus veritatis exuias tota auuiditate diripere, ac tollere sibi.] Itaque singula Dei verba, etsi minutiora videantur, considerata sunt, in quibus latere mysteria, sit nobis plusquam certum. D. Chrylost. affirmat, nil temere, ac fortuito loqui diuinam scripturam, sed & syllaba, (addit) & apiculus reconditum habet thesaurum; imo ait Basilius otiosum verbum in scriptura ponere gradis est blasphemia; Greg. Nazian. At nos (ait) exquisitam spiritus doctrinam, vel vsque ad leuissimum apicem, & lineam transimus. Si quis, exempli gratia vult meditari sententias orationis Dominicae, quantum ex singulis vocibus suauitatis exsugere? quantum pretiosi liquoris colliget? Eodem modo si salutationem Angelicam, seu Canticum Beatissimae Virginis ad cognatam, prolatum excutiat, in singulis voculis, tum Intellectus multos thesauros inueniet, tum Voluntas deuotionis pinguedine repleti poterit. In Epistolis D. Pauli quam facile erit animum diuinis contemplationibus saginare, non solum ob altissima mysteria, sed etiam ob phrasas ac dicendi modos, maximèque ob Seraphicum huius Apostoli spiritum, Dei secreta perfectissimè penetrantem, & nobis tanta verborum maiestate prominentem. Et planè Scriptura tota, perinde ac ornatissima, & ditissima mensa est preciosis, ac coelestibus referta cibarijs, Spiritus sancti artificio, & manu paratis, vt eis pascatur, enutriaturque spiritus noster, & pinguescat affectus, ita vt cum regio vate canat. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Praesertim Christi Domini nostri verba id habent, cuius labia distillant myrrham primam, & vt D. Petrus testatus est, verba eius vitam aeternam habent, & ipse Christus (Verba quae ego loquor (ait) Spiritus, & vita sunt.

Tertio etiam illud adderem, Inspiciendum in sententia, quam meditaris, sintne Dei verba hominem alloquentis, an vice versa, hominis ad Deum suum, eiusdem Dei spiritu infillante prolata. In primis verbis considerandus est Deus, vt Magister, & Pater, vt legislator, Consiliarius, & Dominus, prorektor, & premiorum largitor, praebendo se ei humilem, docilem, ac obedientes aures audium cor ad doctrinam illius perci-

Verba singula
consideranda.
Hom. 18.
in Gen.

Hom. 10.
Hexam:

Apol. 1.

Psal. 62.
Can. 5.
Ioan. 6.

Quis nam lo-
quatur Deus
an homo.

percipiendum, promptum ad exequendum, si quid præcipiat, ad amplectendum si consulat, ad timendum si minetur, ad sperandum si promittat; Denique ad amandum tantam bonitatem, tantumque Deum cum omni reuerentia, & pietate colendum. In secundis oportet meditatorem eundem eius spiritum cuius sunt verba induere, Verbi gratia; in psalmis cum Danide, modo spiritum laudandi Deum; modo grati animi, cum psalmus diuina beneficia recolit; modo contritionis, ac doloris cum veniam peccatorum exposcit, modo fiduciam in Deum, cum in tribulatione positi, ad opem Dei efflagitandam confugimus. Et hic est modus, quem docet Cass. tenendum, ut iungi scripturarum pascuo vegetatus animus, omnes quoque psalmodiarum affectus in se recipiens, ita incipiat permoueri, ut eos non tamquam à Propheta compositos, sed velut à se editos, quasi orationem propriam profunda cordis compunctione depromat, ut idem fusius prosequitur. Quare pro ratione temporis, ac status, & occasionum, non est dubium aptiores nos esse magis ad unam Scripturæ sacræ sententiam, quam aliam. Et hæc dicta sint de sacrorum librorum lectione, ac modo eis vacandi, & meditandi. Sed arbitror necessarium etiam aliqua subiicere, quæ ad inquirendum eorum sensum literalem, oratorem nostrum, iuuare possint.

Sensus Scripturæ sacræ duplex. Cap. IV.

VT ergo in hoc genere literarum, tam graui, tam sancto, tamque diuino quis proficere queat. Prima diligentia, adhibenda est, ut literalem sensum assequatur, & scriptoris mentem, quantum fieri potest teneat. Hoc autem quomodo fieri possit non est huius loci, accuratius inuestigare, præsertim, quia hoc argumentum complures doctissimi viri, sedulo pertractarunt. Tamen quoniam hac in re maxima prædicatoris, quæ instituitur, cura collocanda est, non sum arbitratus fore à proposito alienum, si ut aditum saltem aperiam, ad profundiora inuestiganda, & pleraque alia inquirenda. Tyronibus saltem, regulas quasdam paucis indicarem, ad quas tamquam ad prima quædam capita, & principia totus hic labor reuocetur. Imprimis hoc veluti fundamentum ponatur, scripturas reuelatas non solum habere sensum literalem, qui & hystoricus dicitur, & est ille quem Spiritus sanctus auctor intendit per verba, siue in propria, siue in translata significatione sumpta, sed etiam

etiam mysterium, qui non ex vocibus, sed ex rebus per eas significatis, eruitur. Omnino enim certum est, Deum in scripturis, & vocibus tam proprijs, quam translatis, ad significandas res, & rebus ipsis per verba significatis, ad aliquod aliud mysterium innuendum, vti sit exemplum. In historia de serpente aeneo, ad sanandos serpentum morsus erecto, literalis sensus erit quem voces ipsae, prima fronte insipienti praefereunt. Si quis autem intelligat Christum crucifixum, peccata hominum sanantem, hic erit sensus mysticus, perinde est ac si in sensu hystorico, vocibus, in mystico nos Deus nutibus alloquatur, & signis. Dixerimus autem sensum quidem secundum literam sumi, non solum ex vocibus proprijs, sed etiam translatis, quia alioqui sequeretur multa scripturae loca literali sensu destitui, vt quando Christus dicit, si oculus tuus scandalizat te, erue eum. Porro sensum mysticum, & spiritualem triplicem esse communis est sententia, Allegoricum, Tropologicum, & Anagogicum. Nam licet D. Hieronymus triplicem tantum faciat scripturae sensum, scilicet Hystoricum, Tropologicum, & spiritualem; & S. Augustinus, Aetiologiam, & Allegoriam, & Analogiam ponat, non est tamen in re discrepantia: Quia Aetiologia apud Augustinum, quae reddit causam, quare scriptura aliquid dicat: & Analogia, quae ponit concordiam vnus loci cum alio, ad primum sensum literalem, & hystoricum pertinent; Allegoria vero continet illos tres sensus, scilicet Allegoricum, Moralem, & Anagogicum. Hieronymi vero tertium membrum completitur, Allegoricum, & Anagogicum.

Prater haec verissimum quoque videri debet, scripturam sacram posse plures sensus literales habere, cum author sit Spiritus sanctus, qui ita verba disposuit, vt possint plures sensus parere, vt illud psalmi (ego hodie genui te.) Exponitur a Paulo ad Hebraeos de aeterna generatione. Et alibi affertur ad probandam Christi Resurrectionem, sicut August. locum illum Gen. 1. in principio creauit Deus Caelum, & Terram, docet plures habere hystoricos sensus. Sicuti etiam idem author potuit per eandem scripturam innuere, & sensum literalem per voces, & sensum mysticum per res, vt in illo, os non comminuetis ex eo, & aliquando etiam principalius mysticum, vt in multis veteris testamenti ceremonijs. Quae fusius probare, esset egredi limites nostrae institutionis. Hoc posito debet studiosus Diuini Verbi praedicator, in sacris literis ante omnia simplicem scriptoris sacri mentem ex verbis colligere, ne si statim

Discrimen inter sensum hystoricu & mysticum.

Sensus mysticus triplex.

Epist. 150. ad Helbidiu. q. 12. Lib. de Genesi ad litteram c. 10.

Scriptura sacra plures sensus etiam literales aliquando recipit. Psal. 2. l. 12. conf. c. 30. et 31. Act. 13.

in profunda quadam arcaña peruestigare velit; sine fundamento ædificet, cum ille simplex primus sensus, fundamentum sit sensuum cæterorum. S. Hieron. de se ipso conqueritur quod iuuenis Abdiam Prophetam esset aggressus exponere, in sensu allegorico; cuius nondum Hystoriam intelligebat.

Regula ad sensum historicum inuestigandum.

Cap. V.

VT autem quis ad hunc sensum intelligendum perueniat; Hæ regulæ vtilis esse possunt. Primò consideret diligenter, vtrum voces in propria significatione, an per metaphoram sumi debeant, nam sæpè numero non est sensus literalis, is, quæ in propria significatione voces faciunt. V.g. in Parabolis, non est sensus, quem cortex literæ sonat: cuiusmodi multa sunt in Prophetis. In Daniele, quatuor animalium visio. Et Hircus caprarum, non ipsum animal, sed Alexandrum magnum significat. In Canticis & in Apocal. penè omnia aliò tendunt, quam quo verba propria spectare videntur. Esset autem grauis error, & quod est figurate accipiendum, interpretari ex vocibus propriè sumptis, vt errarunt Hæretici Millenarij, exponentes locum Apocal. de mille annis, cum Ioannes figuratè exponi debeat, secundum Ecclesiæ interpretationem, & contra figuratè accipere, quod accipiendū est propriè. Sicut errarunt Ariani figuratè illud exponentes. Ego, & Pater vnum sumus, cum catholicam veritatem reddant verba propriè sumpta, & Hæretici nostri temporis deprauantes sensum illum verborum. Hoc est corpus meum.

Signa figuratæ locutionis. Multa sunt autem, nec ambigua signa figuratæ locutionis, vt si aliquid dicitur quod acceptum in propria significatione, impossibile aliquid inferret, sicuti, cum Deo membra tribuntur, & humani affectus: vel cum aliquid falsum significaret, vt de Ioanne Baptista, ipse est Elias: vel aliquid absurdum, vt ego dispono vobis regnum, vt edatis & bibatis: vel aliquid rectè rationi contrarium: vt si oculus tuus scandalizat te, erue eum. Matth. 5. Sunt Eunuchi, qui se castrauerunt, vel repugnans alijs locis scripturæ, vt cum dicitur Christum nescire diem Iudicij, cum alibi dicatur, omnes thesauros sapientiæ Dei esse in eo; Vel Ecclesiæ declarationi contrarium, vt ipse baptizabit vos in igne: cum ergo quid huiusmodi ex verbis propriè sumptis consequitur, tunc proculdubio figurata est locutio. Cum vero nihil horum

rum est, propriè sumenda est significatio, præsertim vbi Ecclesiæ accedit autoritas. Hæc est D. Augustini expressa regula. Quicquid in sermone diuino, inquit, neque ad morum honestatem idest ad diligendum Deum, & Proximum, neque ad fidei veritatem propriè referri potest, figuram esse cognoscas: quod si perspicuè dicitur, non est ad aliud referendum, quasi sit figuratè dictum, quale est illud Pauli, Tu autem thesaurizas tibi iram: sicut contra est illud Hieremię. Cõstitui te vt cœlas, & plantas, vt destruas & ædifices:] Et infra addit. Seruabitur in locutionibus figuratis regula huiusmodi vt tandem versetur diligenti consideratione, quod legitur, donec ad regulam charitatis interpretatio producat. Si autem hoc propriè sonat, non est figurata locutio, offert exemplum ex Paulo. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, hoc virtutem sonat in propria significatione, non oportet ad figuratum aliquid confingere. Subdit Paulus. Hoc enim faciens carbones congeres super caput eius. Hoc facinus est (ait Augustinus,) secundum sonum literæ seruare, ergo figurata est hæc locutio.] In scripturis apertis, vbi præcepta docemur, non est recurrendum ad sensus mysticos, vt eo loco Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias, ne iuxta Comicum, vt ait Hieronymus nodum in scirpo quaramus. Eodemque modo in principio Genesis, vbi Moyses historiam creationis refert, & quid singulis diebus factum sit, illi dies secundum propriam significationem explicari debent, in sensu literali si quis autem per (Diem) Angelorum noticiam explicet, sensus erit mysticus, sicuti quando dicitur Christum eiecisse septem Dæmonia de Magdalena, ego non video, cur Dæmones veri non intelligantur in sensu proprio, mystice autem D. Gregorius vitia exponit. In multis placet illud Basilij. Ego vero, ait, cum scœnum audio, scœnum intelligo. Tu hoc dictum intellige, nisi ipsamet scriptura se figuratè loqui significet.

Secunda regula, inuestiganda est vocum significatio, quæ occurrunt, quia sæpè in vocibus obscuritas latet, quod multis modis contingere potest. Aliquando res per voces significatæ ipsæ difficiles sunt, nec facillè percipiuntur, vt multa sunt quæ de Deo scriptura diuina enunciat, & pleraque alia quorum difficultas ex ignoratione rerum pendet, v.g. cum agitur de fabrica templi, de mensuris, de Sacerdotum ornamentis, & alijs, quæ vel ad naturam, vel ad gratiam, vel ad actus morales spectant, vel de statu illius populi Hebræi & Christiani. Propterea

l. 3. de
Doct. Cbr.
cap. 11.

Cap. 15.

Rom. 1.
Hier. 1.

Cap. 16.
Rom. 12.

Homil. 33.
in Euang.
Homil. 9.

exam.
Significatio
vocis inuesti
ganda.

rea Arias Montanus in lib. quem de arcano sermone scripsit, vel qui Ioseph. inscribitur, multa ex his quæ in scripturis habentur explanat. Rursum scribit librum de mensuris. De ornamentis Sacerdotum. De Fabricis; De statu Reipublicæ Hebrææ; bene Carolus Sigonius. Aliquando autem locus est obscurus, quia voces sunt æquivoquæ; & incertum de quo sit sermo, ut nomen Pharaonis multis competit, Herodis Antiochi, Darij, Assueri, quia plures fuerunt; vnus etiam habet plura nomina vt Gedeon dicitur, etiam Hieroboam, Idumæa, Edon, Esau, Duma, eandem rem significant, Ietro etiam idem quod Ragucl, Salomon etiam Lamuel, Petrus, Simon, & Cephas, Iudas, & Thadeus; Thomas etiam Didimus; Vox peccatum, spiritus, fermentum, Regnum Cælorum; & alia similia diuersis modis sumuntur. Nomē Apostolorum, Episcopi, Sacramenti; aliter accipiuntur in sacris literis; quam apud profanos scriptores; Nonnunquam dubium est, sint ne voces Synonimæ idem significantes necne; vt apud Paulum, obsecro primum omnium fieri obsecrationes, postulationes, orationes, gratiarum actiones inter quas tamen sancti distinguunt; sæpe apud Hebræos habet aliam significationē, vox, quam apud Latinos, v.g. apud Hebræos, panis, omnem cibum significat. Vas omne instrumentum, fratres omnes consanguineos eiusdem generis; Verbum sumitur pro re, Non est impossibile apud Deum omne verbum; Portæ sunt loca in quibus iudicia fiebant. Iterum multæ sunt voces in scriptura, quæ in bonam, & malam partem sumi possunt; vt fermentum, lapis, mare, sagittæ, zelus, & mulatio.

Phrases & Idiotismi. Cap. VI.

Tertio notandæ sunt phrasæ propriæ, & idiotismi linguæ Hebrææ. Clemens Alex. huius linguæ proprietates ait esse causam obscuritatis in sacris literis.] Aug. de vera Religione habet inquit omnis lingua, sua propria genera locutionum, quæ cum in aliam linguam transferuntur, videntur absurda.] & alibi, multa autem in scripturis sanctis obscura, cognito locutionis genere dilucescunt, propter quæ cognoscenda, sunt eadem genera locutionum, vbi sententiæ patent, vt etiam vbi latent,] cognitio ipsa succurrat; easque intentioni legentis aperiat.] horum ignoratio, sine dubio facit herere lectorem, proponamus aliquot exempla; secundum idioma linguæ dicitur Deus

Exempla.

Deus gloriæ, id est gloriosus, substantiuus loco adiectiuorum positus, vt filius perditionis id est perditus, spiritus sanctificationis, id est sanctificans, Mons Dei, dicitur, mons magnus. Secundum idioma scripturæ, dicuntur sagittæ, filij pharetræ, filij areæ, id est frumentum, & paleæ, filia vrbis, id est oppidula circa urbem, filij excusorū, id est iuuenes, filia carminis, id est aures; Verbum geminatum auget rē, vt cecidit cecidit Babylon, castigans, castigauit me Dominus, veniens veniet, & non tardabit Pf. Animā esse in manu nostra, non significat vt alij opinantur, habere libertatem arbitrij, sed ex proprietate linguæ versari in vitæ discrimine: Vnus est, & secundum non habet, id est, hæredem, edificare domos, non est ædes construere, sed prosperare familiam, dare liberos, seu posteritatem, etiam opes augere: loqui ad cor est consolari aliquem: Origenes, & alij docent, in scriptura sæpè poni aliquas particulas, quæ non sunt necessariæ ad significandum, sed solum ex vsu sermonis implent orationem, quales: Ecce, Veruntamen: quoniam: Ecce nunc benedicite Dominum psalmo. 62. Veruntamen Deus, confringet capita inimicorum. Item psalmo. 37. quoniam ego in flagella paratus sum, sic particula (&) in principio libri Machab. (&) factū est postquā percussit Alex. Baruch, & hæc verba libri, quæ scripsit Baruch. Ezech. (&) factum est in tertio anno quāuis ibi Greg. mysterium notat. Substantiuum geminatum, & secundo loco positū pluraliter in casu gignendi, significat excellētiam, vt Sancta Sāctorum, canticum canticorū, Cœli cœlorum vanitas vanitatum, id est, maxima vanitas. Ponitur aliquando antecedens ipsum, loco relatiui, vt ad Rom. qui prædestinatus est filius dei, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi id est, sui ipsius. Hæc loco exempli dicta sunt, qui in his idiotisimis peritus fuerit multa intelliget, de quibus Arias Montanus opusculum confecit, & Sanctes Pagninus, & noster Emanuel. Sa habet indicem horum ordine alphabetico descriptum. Petrus Gasias de idiotisimis Euangeliorum, noster Salmeron in suis prologomenis, D. Aug. septem libros de locutionibus scripturæ, vsque ad libros, Iudicum.

In fine Ann.
in Biblia.

Symbola varia scripturæ ac Tropi. Cap. VII.

Quarto, Præcedenti regulæ finitima est quam adijcimus. Sunt in scripturā alij quidam idiotisimi sed ab his quos diximus distincti, quos oportet in sacris literis animadvertere circa

K

circa

circum hominum actiones, habitus, situs, gestus, & affectus corporum & animorum, qui sub quibusdam quasi symbolis propria mysteria, propriaeque significationes, ex aliqua consuetudine inductas includunt, quarum notitia lucem sic allatura studio diuinorum librorum lectori, neque solum in hominibus, sed etiam in plantis, animantibus, elementis, caelorum aspectu, huiusmodi actiones & habitus est considerari. Exempla quae passim occurrunt, rem explicabunt. In corpore humano, plurima sunt, tam in toto ipso corpore, quam in singulis partibus. Vnde aperire caput, erat damnatorum indicium, alibi est signum confusionis & pudoris, demittere caput est signum modestiae, sicut extollere caput, aliquando signum laetitiae aliquando arrogantium, sicut oculi sublimes: & erectum collum; Vngere caput signum laetitiae, sicut faciem lauare: Christus, tu autem ait cum ieiunas, unge caput, & faciem lava; Radere caput & barbam, signum maeroris Manus in sinu habere, est otiosorum dexteram dare est inire societatem: pectus percutere solent poenitentes; Totius corporis est habitus; iacere, quod est deiectum animum habere, procumbere in terram est adorare: stare orantis est, currere significat diligentiam, cadere dicitur de victis in praelio, dormire est securi, vel negligentis Vestitus huiusmodi, & arma multa significant, scindere vestimenta, est de lentis, seu indignantis ut fecit, Iacob audita morte Ioseph, I. Caiphias. In animantibus sunt etiam hi habitus, ut volatus animum signat celeritatem hominis, vel Dei boues super campos fertilitatem. Canis vigilans, sedulitatem in custodia. Colubri in agris ariditatem. Similiter in plantis, plantare vineam signat tempus pacis, florum apparitio tempus serenitatis. Portarum clausio signum solitudinis, lac suggerere est optimis rebus frui. In elementis, & caelo, solis obtenebratio, est signum calamitatis, etiam terra motus: terra serotina solitudo mare rugiens imminens periculum. Praeterea sunt etiam in his rebus notandae portento se quaedam actiones, & habitus quorum scriptura mentionem faciunt, ut Moses cinerem iecit in aerem, Iosue ieiunavit Clypeum contra Hai, Ezechiel vasa transmirationis parauit, in signum futurae captivitatis sic cornua Sedechia, Catenae & iambare Hieremiae & plerumque alia de quibus docte & copiose videndus est Arias Montanus suo apparatu Bibliae Regiae, qui plane apparatus est verus regius, & dignus, qui Regijs Biblijs praeferatur.

Quinto diligenter cognoscendi sunt, tropi & figure locutionum

Exempla horum.

Cap. 7. Heber.

Can. 3.

Thren. 2.

Matth. 6.

Ezech. 5.

Gen. 37.

Matth. 26.

Ex. 9.

Ios. 8.

Ezech. 12.

Hier. 3.

Reg. 22.

Hier. 13.

Troporum animaduersione.

tionum; facile enim sensus effugiet, si quis non advertat tropi-
 eum esse sermonem, August. Imprimis cavendum est, sic signi-
 ratam locutionem ad litteram accipias, & tunc dicit habere
 locum illud Pauli, littera occidit, quando scilicet putat quis esse
 se sensum literalem, sciunt inquit literati modis omnibus locu-
 tionis, quos grammatici Græco nomine tropos vocant, Autho-
 res nostros vobis fuisse, copiosius, quam possunt existimare, aut
 credere qui nesciunt eos; Sunt autem inter figuras pleraque,
 quæ habent etiam obscuritatem, ut est Hyperbaton apud D. Pan-
 lum ad Rom. statim, ideoque Paulus obscurus est ut docent ple-
 ri que, quia hyperbatis frequenter utitur, propter velocitatem
 sermonum suorum, & propter impetum, qui in ipso est spiritus;
 sicut ad Gal. quid ergo lex factorum posita est, utique quod, & quæ
 sequuntur, tolle hyperbaton, & clarius dices, quid ergo? lex
 factorum dispersita per Angelos, in manu mediatoris posita
 est, usque dum veniat semen Dei promissum, sic ad Thest. tunc
 revelabitur & cetera. Clare sic, tunc revelabitur ille, iniquus
 cuius est aduentus secundum operationem Satanæ; Amphibolo-
 gia ut in ps. inimici defecerunt frameæ, dubium an vox inimi-
 ci sit pluralis; an sicut est singularis numeri, & alibi; ecce hæ-
 reditas Domini filij merces, ubi vox filij, est pluralis; & rursus
 unicus est Deus; Deus tuus; ubi prima vox Deus est in casu vo-
 candi; secunda in Nominandi, sic in Cant. Indica mihi, quem
 diligit anima mea, ubi cubes, non est; sensus, indica mihi eum,
 quem diligit anima mea; sed o dilecte quem anima mea dili-
 git &c. Hyperbole est frequens, facilius est Camelum intrare
 per foramen acus, quam &c. Ironia, Gen. ecce Adam quasi
 vnus ex nobis factus est. Periphrasis, quæ rem circumscibit;
 qui ascenditis super nitentes asinos; Hi sunt nobiles, & sede-
 tis in iudicio, Hi sunt Senatores, & ambulatis in via, Hi sunt
 Plebei; Hypallage, Civitatem miserunt in ignem, id est ignem
 in Civitatem; Antiphrasis, Iob, si non in faciem benedixerit, id
 est, maledixerit. Sed figurarum exempla sacra in secunda
 parte proponemus.

de Doct.
 Christiana
 cap. 10.
 Cap. 29.
 2. Cor. 3.
 2. Thess. 2.
 Psal. 9.
 Psal. 116.
 Psal. 44.
 Cant. 1.
 Matt. 29.
 Gen. 3.
 Iud. 3.
 Tob. 1.

Aliæ consuetudines Scripturæ ab h. Cap. VIII.

Cognoscendæ sunt quedam consuetudines Scripturis sa-
 cris propriæ, quas aliæ scientiæ non habent, quarum igno-
 ratio facit, ut qui legit, ad sensum, non perveniat, sunt au-
 tem plurimæ, sed nobis sat erit uti capimus, aliquas exampli
 K 2 instar

Regulæ septē
Ticonij.

3 de Doctr.
Christiana

cap. 30.

Prima de ca-
pite & mem-
bris.

Isa. 61.

Secunda de
corpore bi-
partito.

1. Cor. 15.

Ephes. 2.

Apoc. 21.

Matth. 18

Cant. 1.

Tertia de spi-
ritu & lite-
ra.

Quarta de
vniuersali &
particulati.

Quinta de te-
poribus.

Gen. 15.

Sexta Antici-
patio & Re-
capitulatio.

Gen. 2.

Septima de
Diabolo. &
mēbris eius.

Isa. 14.

Ezech. 28.

Consuetudi-
nes aliæ fa-
crorum libro-
rum.

De Deo.

instar afferre, cum de hoc argumento alij scripserint, Huc per-
tinent septem regulæ Ticonij quas D. Ang. affert, quarum pri-
ma, est de Christo Domino, & eius corpore mystico. Aliquan-
do enim scriptura de Christo loquitur, vt est caput simul cum
corpore, quod est Ecclesia, quasi sponsum decoratum corona,
hoc capiti congruit, & quasi sponfam ornatam monilibus, hoc
sponfa Ecclesia sub Christo capite; Secunda est de corpore do-
mini bipartito, id est Ecclesia, quæ malos, & bonos continet,
Aliquādo enim scriptura de Ecclesia vniuersè loquitur, vt Pa-
lus dicit, persequutus sum Ecclesiam Dei, aliquando autem
speciatim prout bonos complectitur, vt cum dicitur gloriosa
Ecclesia non habens maculam, neque rugam; Ciuitas sancta,
Vel vt complectitur malos; necesse est vt veniant scandala, Cā-
nigra sum (propter malos) sed formosa propter bonos, sicut
Tabernacula Cedar (propter reprobos) sicut Pelles Salomon
(propter electos); Tertia est de spiritu, & litera; transit enim
scriptura a sensu literali, ad spirituale, & vice versa, vt pe-
sim est videre in Psalmis; vbi cum fiat sermo de Dauide, & Sa-
lomone ad Christum se conuertit, ita vt sæpe duplex sit literalis
sensus, de Dauide & de Christo. Quarta de specie, ac genere, seu
de toto, & parte transitus sæpe fit ab vno ad aliud Isa. loquitur
contra Babilonem, & statim vniuersaliter in omnes. Quinta
de temporibus, quorum supputatio sæpe obscuritatem parit
Gen. semen tuum futurum est peregrinum, 400. annis muner-
a natiuitate Isaac; sed in Exodo dicitur fuisse tempus 430. in-
cipit à tempore quo Abrahæ fuit dictū, egredere de terra tua
aliquando non curat minutias temporis. Sexta est de anticipa-
tione, & recapitulatione. Nonnunquam refert aliquid ante
quam fuerit, estque Anticipatio. Isa. refertur sanitas Ezechie
& miraculum in horologio, postea dicitur de massa ficuum.
Recapitulatio est in Gen. Istæ sunt generationes Cæli, & terra
in die quò creatæ sunt; Septima est de Diabolo, & membris
eius, cum enim Diabolus sit caput impiorum, scriptura sæpe
Diabolo transit ad impios, & vice versa, Vt loquens de Rege
Babilonis, conuertit se ad Diabolum, Quomodo cecidisti de
Cælo Lucifer? & alibi de Principe Tiri agens, statim addit
Dæmone, tu signaculum similitudinis.
In eandem formā possunt addi multæ aliæ consuetudines
Solet scriptura Deo attribuere membra, & multas actiones
& affectus, qui Deo non nisi Metaphoricè conueniunt, sic lo-
bere oculos dicitur, aures, manus; dormire, vigilare, irasci, po-
nitere.

scilicet, lacrimari. Cum tribuitur Deo aliquid, quod in nobis culpam significat, non actiue sed priuatiue sumitur, ex qua priuatione culpa nostra sequitur. Apud Isa. quare errare fecisti nos a vijs tuis & in Exod. ego indurabo cor Pharaonis; Augustinus moris est scriptura Deo tribuere, quod in nobis facit Gen. Nunc cognoui id est cognoscere te feci, Ad Gal. misit spiritum filij sui clamantem, id est, clamare facientem, iterum Spiritus sanctus postulat pro nobis, id est postulare facit. Item de Christo loquitur, secundum duplicem naturam, aliqua enim conueniunt vt Deo, aliqua vt homini, ratione primi, Pau: qui cu sit splendor gloria &c. ratione secundi, exinaniuit semetipsum &c. aliqua secundum vtrumque ei conueniunt, vt Il. generationem eius quis enarrabit, & filius meus es tu ego hodie genui te, & doctrina mea non est mea; rursus de Christo loquitur secundum duplicem aduentum, & aliquando ab vno statim transit ad alterum, in Mal. ecce mitto angelum meum: & statim subdit de iudicio. Ioel. effundam spiritum meum, & statim ait sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus; De homine sermo est aliquando, secundum corruptam naturam, aliquando, secundum gratiam, ratione primi, Eramus natura filij irae; ratione secundi sumus filij Dei; si autem filij & heredes, Ratione liberi arbitrij, dicitur conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos; ratione gratiae Conuerte nos Domine & conuertemur. De vtroque, Non ego, sed gratia Dei mecum.

Isa. 63.
Exod. 7.
August. in
Psal. 3.
Gal. 4.
Rom. 8.
De Christo.
Heb. 1.
Phil. 2.
Isa. 53.
Psal. 2.
Ioan. 8.

Mal. 3.
Ioel. 2.

De homine:

Rom. 8.

1. Cor. 15.

Psal. 2.

Isa. 9.

Psal. 17.

Solet scriptura sepe vt mutatione temporis, personarum, affectuum, numeri; presertim in propheticis libris, & in Psalmis; nam sancti, Spiritu sancto afflati vt eos agebat impetus Spiritus, modo se ad tempora conuertunt praeterita, modo ad futura, & praesentia, modo ad Deum, modo ad creaturas, nunc ad vnum est sermo, nunc ad plures, sepe in varios transferuntur affectus, amoris, doloris, timoris, ex quibus omnibus oritur illa frequens mutatio temporis, personarum, affectuum, numerorumque diligenter notanda, ad seriem, & connexionem sequentium cum praecedentibus peruestigandam quae plurimum valent; exemplum primi sit, Quare fremuerunt gentes, & statim postula a me, & dabo tibi gentes. Il. Primo tempore alleuiata est terra, & statim laetabuntur coram te, &c. Exemplum secundi innumera sunt in Psalmis, & Prophetis vbi modo Deus, modo Propheta loquitur; Exemplum tertij. Diligam te Domine fortitudo mea, est affectus amoris, a quo transit ad alium.

K 3 laudis,

- laudis, & inuocationis; laudans inuocabo Dominum, & mox in affectum doloris, circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis, conturbauerunt me &c. Exemplum quartum
- Psal.* 108. *ps.* Os peccatoris, & os dolosi super me apertum, à quo transit ad alium numerum, loquuti sunt aduersum me lingua dolosa, & statim redit ad priorem numerum, statum super eum peccatorem. Signum vniuersale, secundum scripturæ morem,
- 1. Cor.* 10. non semper vniuersaliter sumitur: Pau: Omnia mihi licent, &
- Ioan.* 1. tamen ex Dei lege non omnia licent, sic Ioan. illuminat omnem hominem id est omnis qui illuminatur à Deo lumen recipit contra vero, aliqua determinatè dicuntur, vbi numerus finitus,
- Apoc.* 20. pro infinito ponitur, *ps.* mandauit in mille generationes, id est omnes in Apocalipsi, Ponitur numerus mille annorum pro toto tempore, quod est inter primum aduentum Christi, & secundum, Aliquando dicitur quidpiam futurum solum per minas, vt corripiant se homines, sicut Ionas clamat, adhuc quadraginta dies, & Ninive subuertetur.

Adiumenta, aliqua ad scripturæ intelligentiam. Cap. IX.

- P**raterea vnus scripturæ locus optimè per alium explicatur, estque optimus commentarius, vt scripturæ scripturam explicet; itaque diligens, & attenta lectio, ac meditatio & collatio scripturarum omnium summa regula videri potest nam & phrasis ipsa, & spiritus sit familiaris vt assuetis iam scripturam Basii. familiare est (inquit) Domino, ea quæ aliquid strictum præcepta sunt, per ea, quæ in alijs locis dicta sunt manifestè tradere. J Aug. Conandum est vt ad obscuriores locutiones illustrandas de manifestioribus sumantur exempla. Vnde illa scriptura quæ ait, Pater maior me est explicatur secundum naturam humanam dici tantum, cum in alia secundum naturam diuinam dicatur, Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratu est se esse equalem Deo; Magnopere August. hunc modum commendat exponendi locum vnum scripturæ per alium.
- Exod.* 20. Eadem regula utilis esse potest cum occurrunt loca, quæ speciem videntur sibi aduersari, facile erit in eisdem locis aduertere modum conciliandi, vel inuenire alium ex quo appareat, quomodo priora loca concilianda sint. Lex iubet honorare Patrem, & matrem, Christus docet, qui non odit Patrem & matrem, non est me dignus, facile ex alio loco conciliantur.
- Luc.* 14. Qui

Qui diligit Patrem, & matrem plusquam me, non est me dignus, ergo amandi sunt, sed non plusquam Christus, sic Matth. in Viam gentium ne abieritis; & illud, euntes docete omnes gentes, Primum tempore Christi; Secundum autem post illud tempus, & sic conciliantur per locum Actuum; vobis primum oportebat predicare, sed quia indignos vos redditis ecce conuertimur ad gentes. Eodem modo dicitur; Antequam gallus cantet, ter me negabis, quomodo sit intelligendus locus, consule D. Marcum qui ait, Antequam gallus cantet bis, ter me negabis, ergo Matth. significat antequam gallus cantet id est tantum suum absoluat, solet enim bis cantare media nocte, & mane; sic Mich. Bethleem minima es. Matth. Nequaquam minima es. Certè ex modo loquendi intelligo utrobique significari Bethleem minimam esse secundum se, at respectu Christi fore celeberrimam.

Tertiò quando occurrit locus difficilis, & obscurus, considerandum est, argumentum quod ibi tractatur, Scopus eius, qui scribit, titulus libri, & narrationis, antecedentia, & consequentia circumstantia, causa, consideranda oratio, quomodo sit distinguenda, & pronuncianda, Hieron. Necesse est intelligere, cur scripserit ille Propheta, vel Apostolus, quam sententiam sua ratione firmauerint, quid proprium habeant in veteri lege Idumæi, Moabitæ Ammonitæ, quid Corinthij, Ephesij, Romani in nouo testamento.] August. rarissimè, & difficillimè inueniri potest ambiguitas, quantum ad libros diuinarum scripturarum spectat, quam non aut circumstantia ipsa sermonis, qua agnoscitur scripturæ intentio, aut interpretum collatio, aut præcedentis linguæ soluat inspectio] sicut Idem Aug. de illo Iacobi loco si quis totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus; Relegendum est, ait, vnde venerit illa sententia, quæ illam superiora pepererint, quibusque connexa dependeat, Circumstantiæ attendendæ, vt in libro Ecclesiasticis, aliqua dicuntur in persona impiorum, non scriptoris. August. docet modum benè distinguendi, multum referre ad intelligentiam, & cap. 3. modum pronunciandi, quippe sæpè contraria fit propositio si cum interrogatione vel sine ea pronunciatur.

Quarto notitia linguarum Hebrææ præsertim, & Græcæ præter Latinam; Item artium scientiarum, hystoriarum, antiquitatum, Geographiæ; rerum naturalium, & Politicarum, sæpè necessaria est ad scripturarum intelligentiam, August. contra

Matth. 10.

Matth. 10.

Matth. 24.

Act. 13.

Matth. 26.

Marc. 14.

Mich. 5.

Matth. 2.

Tertiò scopus considerandus & argumentum.

Proem. in Epist. ad Ephes.

l. 3. de Doctr. Chr.

cap. 4.

Ep. 29. ad Hier. initio.

3. de Doctr.

Chr. c. 2.

Quarto linguarum notitiam.

De Doctr.

Chr. c. 10.

ignota signa, magnum remedium est, linguarum cognitio, homines linguæ latinæ, quos nunc instruendos, suscepimus, duabus etiam alijs ad diuinarum scripturarum cognitionem opus habent. Hebræa scilicet, & Græca, vt ad exemplaria superiora recurratur si aliquam dubitationem attulerit latinorum interpretum infinita varietas.] V.g. illud. Pauli. Non vos defendentes charissimi, in Græco est *υπερβαίνοντες*, & illud Lucæ, quod

Rom. 12.

Luc. 2.

1. Cor. 16.

superest, date eleemosynam, in Græco est *τις εχομεν* id est de his, quæ habetis.] Paulus quotidie morior propter vestram gloriam; dubium an sit iuramentum, ex Græco apparet esse, vbi dicitur per vestram iuro gloriam.]

Quinto sciētiarum cognitio.

2. De Doct.

Chr. c. 16.

Quinto Scientias, & artes, necessarias esse, vt plurimum docet Clemens Alexan. Prophetica ait, & Apostolica scriptura, artificiosas doctrinas exigunt; de Naturalibus. August. Rerum ignorantia, inquit, facit obscuras esse figuratas locutiones, cum ignoramus, vel lapidum, vel plantarum, vel aliarum rerum naturas, quæ plerumque in scriptura, similitudinis gratia ponuntur.] Exempla passim occurrunt, Notitiam locorum Palestinae multum sibi profuisse, ad multa intelligenda, expertus est Diuus Hieronymus propterea Arias Montanus, & Brocardus, & Petrus Bellonius, & Petrus Garfia de his locis scripserunt.

Traditio.

Sexto in explicandis Scripturis sacris magna cura seruanda sunt & in magno habenda honore antiquitas traditionum, Conuentionum authoritas, Pontificum Romanorum responsa, & decreta Ecclesie sensus, & praxis, sacrorum Patrum consensus, Vulgata versio latina, ac nemo debet esse audax in cudendis nouis ex ingenio suo interpretationibus, quæ cum his, quæ diximus, non conueniant. De Traditione si quis querat, quomodo intelligatur apud Matt. 5. vxorem non posse dimitti, nisi in causa fornicationis. Traditio semper in Ecclesia seruata exponit, non dissolui matrimonium, nec licitum esse aliam ducere vxorem, sed tantum dimitti posse quoad Thoru; Et illud, quos Deus coniunxit homo non separet. Traditio Ecclesiastica habet posse separari matrimonium ratum nondum consummatum, si alter coniugum religionem aliquam profiteatur, & etiam consummatum, si tam vxor, quam vir comuni consensu ad religiosam vitam transuolent. De Concilijs scimus pleraque scripturarum loca ab eis explicata, quorum definitionibus standum est, cum Ecclesiam totam representent, quæ est columna veritatis ad quam vt D. Petrus cum alijs, non vereatur dicere, Visum est Spiritui sancto

Concilia.

sancto & nobis; De Romano Pontifice certum est ad eum tamquam ad supremum iudicem in causis omnibus, præsertim in scripturarum difficultatibus esse recurrendum; Sensus Ecclesiæ totius errare non potest, adeo ut Christus dixerit, si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus, Item Ecclesiæ praxis, tamquam optimus commentarius, habenda est. Si occurrat difficultas, ut aliquando fuit an Hæretici, vel baptizati ad Hæreticos, ad Ecclesiam redeuntibus sint rebaptizandi, recurrendum ad praxim Ecclesiæ, quamvis enim de non rebaptizandis Hæreticis de scripturis canonicis non proferatur, exemplum earundem tamen scripturarum etiam hac in re à nobis tenetur veritas, cum hoc facimus, quod uniuersa iam placuit Ecclesiæ quæ ipsarum scripturarum commendat auctoritas; & hanc regulam vrget Augustinus valde in libris contra Donatistas. De consensu Patrum Aug. sensum scripturæ non pro arbitrio peruertendum, aut detorquendum esse docet, ut sciamus Sanctorum Patrum expositionem consonam, & communem Catholicorum consensu tenendam esse qua de re agemus etiam in secunda parte: Vulgatam latinam nostram versionem agnoscendam esse, ut legitimam, & defendendam, docet Conc. Tridentinum Denique si quis in scripturis exponendis nimis audeat, & non innitatur his principijs, sed suo ingenio, non carebit temeritatis nota & errorum se periculo exponet. Hæc de sensu literalis dicta sint, nam de sensu mystico in Secunda parte huius institutionis aliquid dicam, nunc ad alia, quorum scientia Oratori Christiano necessaria est transeamus.

Ecclesiæ sensus.
Matt. 18.

Consensus patrum.
De pecc. mer. & rem. c. 6.

Studium Scholasticæ Theologiæ . . . Cap. X.

Theologia quam Scholasticam appellamus, nullo modo debet carere noster Orator, ut ab errore non solum absit, sed abesse quoque se sciat, sæpe enim de Deo agere debet, & eius perfectiones explicare, de prouidentia, Iustitia, misericordia, sapientia, de varijs fidei dogmatibus, de sacramentis, de verbo incarnato, de virtutibus & vitijs, de præceptis Dei, de legibus etiam differendum est, quæ omnia cum in Theologia tractentur, & expendantur inde peti debet eorum cognitio; Neque satis est tutum ex cuiuspiam scripto desumere tum quia prædicare quæ non intelligas, temeritate non vacat, magnumque est periculum, si vel uoculam mutes, tum quia nec eloqui, nec pronunciare, ut opus est, quisque potest, quæ non

non

non satis cognita habet. Præterea sacras scripturas, in quibus totus est Christianus Ecclesiastes, nisi ex Theologiæ decretis, fidei dogmatum explicationem luculentam perceperit, raro poterit sine erroris, vel temeritatis periculo in vulgus proferre, Igitur hæc in re hæc monita mihi tenenda videntur; Primo cum aliquem locum, qui ad doctrinam spectet, tractabit, si quid dubitat, perlegat prius, quid ea de re graues Theologi sentiant, ac modos loquendi, ac verborum, proprias notas aduertat, interroget doctos, nec quiescat donec rem omnem peruestigauerit, ut possit tamquam Doctor in suggestu disserere; Alioquin sciat sæpè se ridiculum fore sapientibus, nec raro offensurum cum graui sui, & aliorum iactura, Nam vel vnum verbum, non aptè, & loco prolatum, meritò, vel in scitiam disferentis, vel iudicij imbecillitatem arguit. Quin etiam locus aperitur delationibus, calumnijs, dissidijs, & magnis Christiani populi scidalis.

Difficultates
Theologicae
non attingen-
dæ ab eo qui
non optimè
callectat.

D. Thom.

Doct. alijs
præferenda.

Vsus Theo-
logiæ.

In summa me quidem authore, qui quaestionem quampiam non rectè callet, eam nequaquam attinget, nam nisi probe teneat, nunquam fere poterit ita consideratè agere, etiam si aliena verba referat, quin docti animaduertant dicentis in scitiam, ambitiosè scientiam ostentantis.

Secundo inter omnes Theologos, sit præcipuè affectus erga doctrinam Angelici Doctoris, tum quia est valde copiosa, & vniuersalis, omnium rerum argumenta complectens, siue quæ ad speculationem, siue quæ ad actionem pertinent, tum quia est valde solida, & firma optimis innixa firmamentis, tam scripturarum, quas copiosè, & eruditè tractat, quam rationum naturalium, & moralium, quas omnes quemadmodum etiam sententias sanctorum Patrum benè, & enucleatè proponit, ita vt diuina, & humana ferè omnia contineat, tum quia est ordinatissima, & maximè dilucida, quæque in aures populorum non difficilè instillari possit. Tertio ex hoc Theologiæ studio præsertim D. Thomæ copiosam supellestem sibi cõparet, quæ vsui deinde sit ad tractationes de virtutibus, & vitijs, de fidei dogmatibus, de iustitia Politica, & Christiana, de Sacramentis, de statibus hominum diuersis, & alijs rebus huiusmodi. Quaestiones tamen planè, vt vocant, speculatiuas scholis relinquat, nec nisi raro, & modicè in suggestu attingat, eas præsertim quæ vix à populo intelligi possunt, aut non sine aliquo periculo, cuiusmodi sunt de prædestinatione, de libero arbitrio, de potentia Dei absoluta &c.

Quarto modus autem proponendi populo, doctrinas ex Scho-

Scholastica Theologia erutas, est, vt non vtatur concisis Theologiae concertationibus, aut obscuris scholae vocabulis, sed eas diligenter enucleatas, & ad communem quantum fas est, loquendi modum, intelligendique vsum redactas, populo exponat. Plurimum enim interest; Vtrum in Scholis ad viros eruditos, vel studiosos iuuenes disputatio habeatur, an in templo coram promiscua multitudine verba fiant: Quare oportebit ipsam sententiam referre ex aliquo V.g. D. Tho. articulo desumptam verbis dilucidis, & optime significantibus, eam dein de suis rationibus, scripturisque confirmare oratorio more, magis ad persuadendum, quam dialecticorum, ad disputandum: stylo adhibito concionibus accommodato, subtilitate, argumentorum, contortoque, ac spinoso sermone, gymnasijs relicto. Qui audierunt Concionantem Patrem Laynez, nostrae Religionis Praepositum generalem, testes sunt, eum res scholasticas tanta facilitate solitum in concionibus ad populum explanare; vt vel pueri perciperent; ego plane commendarem, Concionatoribus vt aliquem D. Thomae articulum in pulpitis tractarent, stylo tamen D. Chrysostomi, dilatando, adhibitis similibus, ac figuris varijs eloquenter, & acriter.

LECTIO SANCTORUM PATRUM . Cap. XI.

Qui vult proficere in hac concionandi facultate, debet multum olei, & laboris ponere in euoluendis ac legendis Sanctorum Patrum voluminibus, tam Graecorum, quam Latinorum, ex quibus non solum multum eruditionis colliget, sed etiam luculentissimos hauriet thesauros, quibus instructus, ac ditatus, erudite, ac facile, grauius, copiose, & efficaciter, de quacunque re proposita agere poterit. Horum porro vestigijs, & lucubrationibus omnino inhærere debemus multas ob causas, sunt enim in ijs quæ dicunt, ac docent admodum certi in expositione scripturarum valde fideles, in persuadendo efficaces, eorumque sermones ex vitæ sanctitate promanantes, huiusmodi sunt qui debeant, nobis proponi tamquam exëplar ad dicendum, & imitandum. Quo verò sit lectionis huius labor vtilior, hæc mihi adiumenta succurrunt, quæ etiam omnium librorum vtilium lectioni proderunt.

Primum, aio sedulum Concionatorem debere sacros libros, & Sanctorum Patrum volumina, vt cum Poëta loquar, nocturna versare manu, versare diurna, vt paret sibi opes sententiarum,

Modus legendi sanctos Patres cum fructu.
Primum documentum.

- Cic.* rum, rerum, exemplorum in omni genere locutionum. Neque sit turpe nobis, ut ille dicebat librorum esse helluones, ut alij sunt cibariorum, & ut attentè non cursim, non oscitanter, nec carptim, sed cum diligentia à principio ad finem perlegamus. Atque adeò cum occurrunt aliqua vtiliora repetenda est lectio, ut sicut cibos mansos, & penè liquatos deglutimus, ut coquantur facilius; Ita inter legendum eximia, non quasi cruda, & solida, sed multa iteratione molita, & veluti confecta memoria, imitationique tradenda sunt. D. Ambr. afferens locum Pauli, debet, ait, sacerdos complecti eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere, subdit quod vtiq; sollicitæ, atque intentæ meditationis est, non perfunctoriæ lectionis, & addit quod dicitur ad Tim. attendè lectioni, & doctrinæ, lectio enim frequens, nec intermissione aliqua desinita, doctrinæ munus operatur.]
- Super ps. 118. serm. 18.* Secundum. Secundo Authorum diligenter habendus est delectus nimis optimus quisque primum, ac plurimum tenendus. Illud vero hic annotauerim, Cum primum aliquod opus in manus sumitur, authoris est perlegenda vita, quod valet ad intelligenda quæ is docet, & iusto pondere æstimanda, nam occasio scribendi, Aetas qua scriptum est opus, & alia id genus cognita, lectori quasi præferunt facem, ut iam non solum videatur sibi librum euoluere, sed etiam audire disputantem: Eodemque modo pondus habent tanto maius, minusvè dicta, prout illa dispar autoritas factorum commendat; Suaserim quoque codices assumi quam optimos, & scholijs, si quæ ædita in eos sunt, probatissimis illustratos, quæ pariter cum contextu legantur, cui rei vsui erit Antonij Posseuini apparatus facer, est autem hæc monitio eo necessaria magis, quod quædam in veterum scriptis occurrunt, quæ nondum eorum temporibus explicata satis, postea sancta Ecclesia declarauit, & sanxit.
- Tertium documentum.* Tertio in materiæ argumentique delectu, & ordine lectionis videtur mihi vtilius esse, ut prius incipiat legere eos Patres, & aliquos libros eorum, qui sacras literas explicant, quæ facile parabunt viam ad alia opera, in quibus certæ materiæ tractantur, quia ex scripturis solent multa, ex ijs quæ dicuntur, erui, ijsque confirmari, ut solidis argumentis. Rursum libri in quibus res morales docentur, videntur (ut plurimum) prius esse legendi, quam ij, qui dogmata, vel controuersias in Hæreticos, vel gentes disputant, quia ordo à facilioribus ad obscuriora

flora est magis secundum naturam. Item antea legenda volumina, in quibus loci communes Theologici agitantur, ut plerique sunt apud August. Hier. Greg. Bernar. Dam. & alios, quia hæc tractationes viam aperiunt ad alias, & ordo doctrinæ à communiõibus vult incipiendum esse, in horum autem lectione id putarem obseruandum, ut libris, qui vel scripturas diuinas, vel moralia tractant, magis immoretur lector, tanquam vtilioribus, & ad suam facultatem magis accomodatis, libros autem in quibus subtiliora Theologiæ disputantur, ad otium referret, & celerius percurrat.

Quarto optimum est, idque est in omni disciplina commune præceptum, ut popius multum, quam multa legantur, itaque inhaerendum est maximè vni scriptori, & ille penitus in nutrimentum, & quasi succum nostrum trahendus. Doctrina est, & consilium prudentissimi, hac in re Seneca, non esse per varios libros inconstanter errandum; vide Epist. ad Lucil. mixta, (inquit) lectio multorum authorum, & omnis generis voluminum habet aliquod vagum, & instabile, certis ingenijs immorari & innutiri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui ybique est, in peregrinatione vitam agentibus, hoc euenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Nihil æquè sanitatem impedit; quam remedium crebra mutatio, fastidientis stomachi est multa degustare, quæ vbi varia sunt, & diuersa, inquinant, non alunt; & iterum lectio certa (inquit) prodest, varia delectat, qui quo destinauit peruenire vult vnã sequatur viam, non per multas vagetur, non ire istud, sed errare est, sed placet magis ex Ber. audire quam ex Seneca, ad fratres de monte Dei ait Certa lectio certis horis vacanda est, fortuita enim, & varia lectio, & quasi casu reperta, non ædificat, sed reddit animum instabilem, & leuiter admissa leuius recedit à memoria. Sed certis ingenijs immorandum est, & assuefaciendus animus, & de quotidiana lectione aliquid in ventrem memoriæ demittendum, est, quod fidelius digeratur.] iuuabit etiam prudens admonitio Isidori: Lectio (inquit) memoriæ auxilio indiget, quæ si fuerit naturaliter tardior, frequenti tamen meditatione acuitur, ac legendi assiduitate colligitur, sæpè prolixa lectio longitudo causa memoriæ legentis abstergit, quod si breuis sit, submoto libro sententia retrahitur in animo, tunc sine labore legitur, & ea quæ lecta sunt, recolendo, à memoria minimè excidunt] & addit: Acceptabilior est sensibus lectio tacita, quam

ob mutatio
moro rnu
4. 2. 2. 2. 2.
8. 2. 2. 2. 2.
Quartum

Epist. 2. ad
Lucil.

Epist. 45.

Ber. ad fra-
tres de mon-
te Dei.

Lib. de st. b.
bo. c. 14. ad
finem.

quam aperta, amplius enim intellectus instruitur, qua fido. robor
 legentis quiescit, & sub silentio lingua mouetur, nam clare legendo,
 & corpus lassatur, & uocis acumen obtunditur. Quinto nunquam fere in cer
 legendu ponendus est calamus: fluxa memoria est quicquid conseruatum vis
 tum ad hanc rem uolumen ad sua quaque capita reuocato, ac
 tene constanter propositum, post aliquantum spatium, ingentis
 tibi non magno labore supelletilium comparabis. Noster Beatus
 Pater Ignatius uult, ut nostri, compendium aliquod collige
 rum, de uirtutibus de preceptis &c. Sed prudentia est adhibe
 da, non enim omnia scribenda sunt, eximia quaedam & illustria
 excerpantur, & iisdem uerbis si habeant quid notabile, alio
 qui satis erit, indicato auctoris loco, rem summam perfum
 gere. Ad hos locos communes parandos, maxime in initio uis
 les sunt digressiones Chrysostomi in Epistolas Pauli, & sermo
 nes ad populum Antiochenum, & Basilij tractatus, Augustini
 psalmos, & serm de uerbis Apost. & de uerbis Do. sermones
 Sancti Bernardi in Cant. & alij eiusdem sermones, Moralia
 B. Gregorij, ac Dialogi, hystoria Ecclesiastica, uita sanctorum
 Patrum fideliter scripta ab Athanasio, Hieronymo, Salpicio,
 Palladio, & alijs. Potuissent hic etiam adijcere indicem, uel
 catalogum locorum communium, in quem redigenda sunt om
 nia, qua inter legendum occurrunt, ut singula in suas classes
 referantur, ut commodè, cum usus incidit inueniri possint, &
 methodum item assignare, secundam, quam ordinandi sunt hu
 iusmodi tituli & conseribendum uolumen: Sed hunc laborem
 diligenter, & copiose executus est Laurentius a villa Vincen
 tio, ut omnino mihi super sedendum sit: huius auctoris quatuor
 libros de formando Theologiae studio, moneo studiosum Con
 uocatore, ut legat, multa enim inueniet cognita digna, qua
 auctor ille erudite, pie, prudenterque pertractat.

Quintum do
eumentum.

Const. p. 4.
cap. 8.
Locomm co
muniu. r. us.

sa. e. 3. q. 2.

17. 1. q. 2.

in la. non
nom. de con
1. de

Sextu Colla
tiones cum
alijs.

Quintaxat sensum breuiter exponentes, ita sperare facile ad peritiam diuinarum literarum quempiam breui peruenturum. A Tirone autem nihil ultra requiro, quam ut eius sacri libri quem legit, & conatur intelligere, ex aliquo graui, probatoque commentario interpretationem petat.

Septimo solet iure commendari inter laudatissima quaeque exercitia, quando in pauca contrahimus, quae ab alijs fufius docentur, & summa quaedam totius tractationis capita, in compendium redigimus, quod cum fructu fiet, praesertim cum in genere didascalico gratis aliqua thesis, ab aliquo erudito doctè absoluteque tractata, in manus nostras venit. Denique Octauo ex lectione sanctorum Patrum etiam spiritum, dicendique modum animaduerrat singulorum, ut imitari possit. In Augustino acumen, in Hieronymo copiam sententiarum, & candorem, inique sermonis, in Gregorio modestiam prudentiamque ad omnes morales actiones, in Leone grauitatem, in Christostomo fufam, & aptissimam ad persuadendum eloquentiam, in Bernardo dulcedinem, ex quorum omnium, aliorumque quamuis varijs dicendi generibus, tanquam viuis coloribus concionem suam noster ecclesiastes, si scite omnia dispenfer, reddere illustrem poterit.

Septimum documentum. Compendia vtilia.

Notitia Cathedismi Canonum, linguarum & Phi. I. Capl. XII. Libera mensura per ad

Scholastica Theologia cognitio, quam in Concionatore paulo ante requirebamus, facile cum instruet, ad alia multa pernoscenda, quae callere penitus debet. In his praecipue Cathedismi materia namerantur, quae accurate & sapienter comprehensa sunt eo libro, qui dicitur Cathedismus ad parochos editus auctoritate Conc. Tridentini, qui piber debet esse Concionatori optimè cognitus, & loco multorum voluminum esse potest, praesertim dum pagos & oppida, euangelizando peragrat. Ea quoque quae ad fidei dogmata aduersus Hereticos confirmanda pertinent, habere perspecta debet, quae in suis conuersionibus examinat accurate Cardinalis Bellarminius, & alij saepe autem offeretur occasio, quam & ipse arripere libenter debet explicandi ea, quae ad doctrinam Christianam pertinent, quia certum est multos esse in populo, qui tali eruditione opus habent. Nam quamuis parochis proprie hoc munus iniunctum sit, & multis locis cathedisticae scholae diebus festis habeantur,

tur,

tur, tamen vel illi suas partes non explent, vel ad scholas huiusmodi grandioris ætatis homines non accedunt, ut omnino etiam pars hæc laboris Prædicatori relinquatur: ad quem alioqui pertinet sicut impellere ad faciendâ populos, ita & sciendâ docere; Contra Hæreticos vero ita agendum est, ut ubi Hæreses non vigent, non tractentur controuersia, ut alibi monemus, multo minus Hæreticorum argumenta rudibus populis proponantur. Præterea notitiam Canonum, quæ ex decretis, & Pontificum sanctionibus constat, non solum in concionatore, sed in quolibet sacerdote, qui alios est docturus, exigunt Patres. Leo. in Epist. ignorare nunquam licuit sacerdoti, quod canonum fuit regulis definitum. Celestinus Papa, nulli liceat Sacerdotum Canones ignorare, nec quicquam facere quod patrum possit regulis obuiare Greg: qui ea quæ Dei sunt (ait) sapiunt, à Domino sapiuntur, & qui ea quæ Dei sunt nesciunt, à Deo nesciunt. His cohæret quæstionum conscientia cognitio, & ipsa concionatori necessaria, tum quia sæpè vsus incidit, earum aliquas publicè pertractandi, tum vel maxime, ut queat priuatim respondere interrogantibus. Qui labor neque commodè potest, nec ferè debet omnino vitari, cum præcipuo quodam studio, ac pietate populus responsa prædicatoris excipiat.

Notitia Canonum.

Dist. 38.
c. nulli.
In past. 1.
par. c. 1.

Notitia quæ
tionum Con
scientia.

Linguarum
notitia.

Dist. 8.
Cap. vt ve
terum.

Linguarum etiam præter Latinam, Hæbraicæ, & Græcæ deberet saltem mediocrem habere cognitionem præsertim ad sacras scripturas, uti supra diximus intelligendas; quarum sententia ex his linguis melius percipitur, tum quia testamentum vetus Hæbraica lingua maxima ex parte est conscriptum, & nouum Græca præter Matthæi Euangelium, & Epistolam ad Hebræos, quæ secundum aliquos Hæbraicè censetur scripta, neque potest negari, quin propria lingua purius quodammodo exprimentur sensa, quam in versionibus, ut aqua suauior, ac purior bibitur in fonte, quam ubi per canales excurrit. Certum quidem est in vulgata nostra versione, eandem sententiam omnino exprimi, sed id fit aliquando obscurius. Quare Augustinus obscuris locis veteris testamenti, consulendos libros Hæbraicos admonet, in nouo Græcos. Eandem ob causam in Concilio Viennensi sancitum est, ut in publicis Academijs stipendia contingerentur, viris doctis, quæ has linguas publicè profiteantur. Tum quia multam rerum copiam colligere licebit ex ipsis veteribus, ac phrasibus, & idiotisimis linguæ ad explicanda diuersa mysteria, & sacramenta, ut in multis sanctorum, ac doctorum

viro-

virorum commentarijs apparet, quæ tamen explicationes, aut animaduersiones non ita facile in versione sese obtulissent. Hi autem qui ex aliorum eas scriptis, & obseruationibus assumunt, magnū periculum adeunt, ne rem satis intelligere, & explicare possint, & in pronūciatione peregrinarum vocum, quas ignorāt ridiculè labantur. De Oratoriæ facultatis scientia mox agam.

Philosophiæ moralis peritia multum adiumenti præbebit: quæ tota cum agat de virtutibus, & vitijs, de prudentia monastica æconomica, politica vberem suppediet dicendi materiam, si tanquam administra, & famula seruiat Euangelio. De naturali vero Philosophiæ, & liberalium artium vsu id moneo. Primo non esse absurdum aliquando his vtī ad nostra confirmanda, & explicanda; Cum ex diuinis scripturis, ait Clemens Papa, integram quisque, & firmam regulam charitatis susceperit, absurdum non erit, si etiam aliquid ex eruditione communi, & liberalibus studijs, quæ fortè in pueritia attigit, ad assertionem veri dogmatis conferat, ita tamen vt vbi vera didicerit, falsa, ac simulata declinet.] Aug. etiam laudandum putat Oratorem Christianum, qui spoliare sciat Ægyptios vestibus, auro, argento, atque ad ornatum tabernaculi ea conferre, quibus illi ad luxum, & fastum, nec non ad prophana falsorum Deorum fucanda, indignè abusi sunt.] Naz. reprehendit eos qui paruo iudicio inducti externam Philosophiam repudiabant, & ait Non ideo execramur stellas & cælum, quæ aliqui superstitiosè pro Dijs coluerunt, & ijs Diuinum honorem tribuerunt; sic neque externas doctrinas debemus reiicere, quamuis aliqui abutantur.] Secundo si quis multum temporis tereret in philosophicis rebus, quæ curiositatem solum nutriūt, & naturalium operum secreta scrutantur, & elementorum plantarum, animalium, vel etiam si moralia afferret, tamen multas Philosophorum Ethnicorum sæpè inferciret sententias, esset merito reprehendendus, cum suggestus non sit locus explicandi Philosophiam, sed scripturam sacram nec virtutes quæcunque tradendæ sint nobis, sed Euangelicæ. Nec mirum si veterum quidam Patrum in Philosophicis rebus multi fuere, quia confutanda tunc vana erat philosophia quæ occasio iam non est, quare illis in præsentia parcè vtendum erit,

Philosophiæ
cognitio.

Dist. 37. c.
relatum.

2. de Doct.
Chr. c. 40.

Orat. de
laud. Basi-
lij.

Parcè vtend-
dum Philoso-
phicis.

Historiarum & rerum politicarum peritia.
Cap. XII.

Historiæ qua-
les afferendæ.

Tertio Historiarum narratio supramodum ornare potest orationem, si cum delectu, ac tempestive explicentur. Experimento etiam constat usum exemplorum ad mores componendos habere plus virium sæpè quam ipsas rationes, præterquam quod populus ea, & libenter audit, & memoria tenacius retinet, quam præcepta; Sed historiarum prophanarum frequens usus non valde conueniens est sacræ Concioni, nec videtur sanctos viros in sermonibus ad populum ijs nisi parcissimè uti, ut cum proponuntur facta quædam præclara, quæ multum ad bonos mores valeant, & possint malis Christianis ruborem afferre. Habet tamen suum in loco fructum etiam talium historiarum non nulla cognitio, & varia possunt incidere tempora, quibus pro rerum, & auditorum statu, dictionis summa vis ex memoria veterum annalium pendeat. Nam S. Basilii orationem ad iuuenes totâ fere ex antiquorum sapientia Ethnicorum contexuit, ut ea potissimum diceret, quæ audientium studijs maximè congruebant, veruntamen nos, eo parcius utimur alienis, quo magis & nostris, & longe melioribus abundamus. Præsto enim sunt Ecclesiasticarum rerum scriptores egregij, ut nulla sit necessitas, quod suppetit domi, foris emendicare, In his tamen adhibenda est diligentia, ut ex probatissimis quibusque authoribus historias sacras petamus, ut sunt Eusebius Pamphili cum Ruffino, Cassiodorus, qui tripartitam congescit ex Theodoretto, Sozomeno, Socrate, Nicephorus, Victor Vticensis, Beda, Sigisbertus, & alij. Rursus adhibenda est prudentia ipsis narrationibus afferendis, Aliqua enim non sunt populo proponenda; ne offendant: Aliqua non sunt imitanda. Aliqua sunt particularia, non vniuersalia, quædam in certum finem facta sunt propter aliquam occasionem cum certis conditionibus, quæ si mutantur, ut sæpè contingit, non erit probandum id, quod narratur. Inter hos autem, scriptores, Annales suos tam copiosè, & erudite conscripsit Illustrissimus, simulque pijsissimus Cardinalis Baronius, ut multas Concionatori opes suppeditaturæ, apud quem omninò videndum est de scriptoribus illis iudicium, atque censura, ut sciamus quantum cuiusque authoritatis sit tribuendum. Neque solum antiquas historias, sed etiam recentiores afferat; experimento enim nouimus ab-
quam

quam narrationem ex his appositè allatam a Concionatore, magnam in animis audientium excitasse commotionem. Nam sicut veteribus inest veneratio antiquitatis, ita recentioribus inest gratia nouitatis; Curet autem, vt quæ affert sint valde certa, habeantq; idoneum authorem, nec miracula, vel exempla narret, quorum possit esse dubia fides, & veritas.

Expectabit aliquis vt de fabulis dicam, quas etiam oratori suo notas, seculares magistri volebant. Breuiter ita mihi videtur, Apologos quidem non esse omnino prædicatori repudiandos, extant enim etiam in sacris literis quidam, & apud sanctos Patres aliquando vsurpati; sic Naz. affert apologum de Echo contra mulieres; sic Greg. Niss. suadet Christianis ne Christi nomen factis ementiantur, ex Apologo simiæ quam præstigiator in saltatricem exercuerat, natura occultata: quæ tamen proiectis in orchestram à spectatore quodam bellarijs, oblita saltationis, & plausuum ad ea cucurrit, & ne impedimèto esset persona, vnguibus eam dilacerauit, atque ori detraxit; sic Theod. in Michæam, calamitatem populi Israelitici demonstrat ex fabula filiarum Syrenarum. Sunt huiusmodi Apologi accommodati multitudini erudenda, quales multi sunt apud Aesopum; fabulas autem poetarum numquam nisi fortè cursum interdum, atque contemptim attingendas puto. Illud cerè vir doctissimus Caietanus præcipit, non esse in his sensum mysticum perquirendum, Nam cum S. Thom. docuisset, eandem rem posse per signa diuersa significari, determinare autè quo signo vtendum sit, pertinere ad significantem, qui in rebus fidei est, Spiritus sanctus addit hæc grauissima verba. In responsione ad primum Aduerte (inquit) quam præsumptuosa, iniuriosa, ac sacrilega sit eorum solertia, qui proprias, aut poetarum similitudines, tanquam spiritualium simulachra, interpretantur, scribunt, aut prædicant, vsurpant enim officium Spiritus sancti, cuius iudicio res aliqua instituta sunt, in figuram, aliarum, dicente Apostolo omnia in figuram continebant illis: vilificantque sacram scripturam, dum ex tali fictione occasionem dant credendi, quod similiter humano spiritu sunt figurata ea, quæ sunt in sacris literis, quemadmodum hæc, quæ audiunt humani dexteritate ingenij coaptata, & sic multum, authoritatis sacre scripturæ figuris detrahitur.] Ita Caiet. ex his facillè est intelligere, religioso magis conatu, quam secundum scientiam; Bercorium, pium alioqui, ac doctum virum huiusmodi allegoricas interpretationes, quandoque in quibus-

L 2 dam

De fabulis quid sentienda.

Opusc. I.

Caietani optima sententia.

3. p. 9. 60. art. 5. ad 1.

dam vanis, atque ridiculis figmentis rimatum esse; quod idcirco solum monuerim, ne ad eas, aut similes ineptias Concionatorum aliqui per imprudentiam adhærescant, & tamen aliqui prædictus scriptor his demptis, multa in suis libris colligit, quæ prudentem Concionatorem iuuare possint.

Rerum politicarum cognitio etiam utilis.

Postremò addendum est, rerum Ciuiliū suæ prouinciæ, & negotiorum politicorum, contractuum, consuetudinum, statuum diuersorum aliquo modo peritum esse oportere Verbi Divini doctorem, ut intelligat, qualis sit, vel esse debeat æconomica disciplina patrum in filios, ac familiam, coniugum, dominorum: quis modus fori Ciuilis, ac iudiciorū habeatur, & actionum forēsium, debet nosse munia magistratuum Ecclesiasticorum, Iudicum, nobilium, militum, mercatorum, artificum, rusticorum, iuuentutis, puerorum, senum, neque id mirum cum sit communis quidam magister. Itaque cum sapè horum mores, ac vitia debeat corrigere, nisi veram notitiā habeat, multa dicet, quæ non debuerat, & multa quæ debuerant dici reticebit. Doctrina hæc Chrisostomi est Non solum (inquit) mundum, purumque sacerdotem oportet esse, ut qui tali ministerio dignus habitus sit, sed etiam imprimis prudentem, atque adeo multarum rerum prudentia instructum, ornatumque in tantum, ut secularia, mundanaque omnia nihil minus nosset quam norunt ij, qui in media hominum turba versantur. Rursum rerum omnium mundanarum securior uiuat, quam montes ij, qui montes ipsos habitandos occuparunt, nam cum illis necesse sit eorum hominum consuetudine, & congressione uti, qui & vxores habent, & liberos alunt, & seruos possident, quique & diuites admodum sunt, & publicè negotiantur & potentia pollent, certè varium esse conuenit, varium autem dicere non subdolum &c. sed magna tum libertate, tum fiducia peritum]. Proderit præterea hæc peritia Concionatori, ut iudicet quid, & quantum, & qua moderatione sit loquendum, quæ urbanitate, ne absurdè, ne rusticè, sed cum modestia, & frugalitate agat. Etiam rerum naturalium, atque adeo artificialium cognitio in Concionatore exoptanda est: quia ex naturis rerum, & operibus artium multæ solent, comparationes accommodatæ afferri, multumque venustatis affert orationi, si prudenter utatur, interdum qui dicit, verbis, ac locutionibus in arte retatis, ut si loquatur de nautica, militari pictura, moribus quibus nautæ, milites, pictores utuntur, dixi id habere venustatem, si fiat prudenter, & interdum, quia si temerè fiat ac per-

sim habet affectationem, & curiositatis leuissimæ indicium, ac ostentationem extra rationem, nam viri graues vulgariū rerum malunt videri rudes, quam prudentes, multoque magis orationem seriam, & sacram decent voces quædam cōmunes, ac genericæ, ea tamen cognitio quam dixi repudianda nō est, quia & in loco habebit approbationem talium vsus vocabulorum, & aptius communia vsurpare poterimus cum cognouerimus propria. Ad hanc autem Ciuiliū rerum, quas diximus peritiam iuuabit experientia rerum, vel saltem communicatio cum peritioribus, vt cum de eis loquitur, non omninō appareat imperitus. Video multa me exigere ab eloquente nostro; sed rerum quas tractat grauitas, & muneris amplitudo, non potest absque hoc tanto tamque multiplici instrumento consistere. Nam quamquam nos neuiquam sophistam informamus, qui de re quacunque proposita profiteatur, se vel ex tempore in vtramque partem dicendum, instituimus tamen Euangelicum præceptorem morum, totius Christiani populi magistrum. Sacrarum literarum, & diuinorum mysteriorum, enarratorem, neque eum ieiunum, & aridum, sed facundum, & audientium animos ad virtutem, & sanctitatem incitantē, errores redarguentem, exterminantem vitia, & alia eiusdem modi, quæ sanè qui rectè consideret etiam hoc tanto, quantum nos exigimus apparatus, tractari pro dignitate vix possunt. Nec pauciora sancti Patres exposcunt vt faciliè videre erit, si quis totum hoc opus percurrere voluerit, nunc addamus quod in Conc. Colon. habetur; Nemo (ait) erit concionator absolutus, cui præter vitam exemplarem non adsint quæ sequuntur, scilicet cognitio scripturarum vtriusque Testamenti; Ingeniū velox, solers, atque versatile; Eloquentia vehemens suadibilis, ac suavis, nec minus temperata, quàm copiosa, prudentia rerum, ac personarum docendarum experientia multiplex, immobilis constantia. Denique spiritus, qui si deerit reliquis donis parum profecerit; non enim vos estis qui loquimini; sed spiritus Patris vestri; Audiatur item orator noster quid ei laboris & oneris imponatur ab Ecclesiastico Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis vacabit, idest hauriet sapientiam ex veterum scriptorum lueubrationibus, vt apis quæ vndique flores ad mel conficiendum colligit. Narrationem virorum nominatorum conseruabit, idest non suo ingenio fideri in scripturarum lectione, sed enarrationes celebriū, ac magni nominis virorum. Sequitur in versutias parabola-

Multiplex
notitia Ora-
tori Christia-
no necessa-
ria.

Cap. 8.

Explicatur
locus.
Eccle. 39.

rum simul introibit, hoc est argutias, & obscuritates reconditarum sententiarum inuestigabit diligenter, quod clarius reperit more scripturæ, subdens occulta prouerbiorum exquiret & in occultis parabolarum conuersabitur, in medio magnatum ministrabit, & in conspectu præsidis apparebit, & in terram alienigenarum gentium pertransiet, significat sapientem, ex multa locorum, personarum, & negotiorum varietate experientiam captare, quæ ad sapientiam valent plurimum. ideo cum magnatibus versatur ad exterâs nationes, transit sicut

3. Reg. 10. Regina Saba ad audiendam Salomonis sapientiam venit. Et Moyses Aegyptiorum sapientia fuit edoctus. ideo subdit Bonus enim, & mala in omnibus tentabit, omnia experietur, & modo fiet prudens, ac sapiens. Denique subdit id in quo summa consistit. cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, à quo suscipiet, vt tamquam copiosos imbres emittat eloquia sapientiæ suæ ad irrigandas terras populorum aridas, & manifestabit disciplinam; Prudentiam autem adhibebit his rebus addiscendis, & nequaquam existimet sibi per diuersa loca otiosè vagandum, neque in his curiositatem pascendam, vt quidam faciunt, sed modèstè ea inquiret & à peritioribus addiscet, quæ ad pias doctasque conciones, & veræ pietatis fructum per opportuna videantur.

*De præexercitamentis qua ad bene concionandum iuuantur
ac primo de Arte lectione & Auditione.*

Cap. X I V.

Artis adiu-
menta.

Post ea, quæ de officio, de virtutibus de scientia nostri Oratoris dicta sunt, placet aliqua præexercitamenta, seu gymnasina hic adiungere, quæ possunt plurimè adiuuare ad Euangelicam, & ecclesiasticam dictionem comparandam, quibus Christianum oratorem antequam in publicum exeat, exerceri deceat, vt autem res tota prius, quasi in tabella describeretur: Affero ad bene concionandum tria omnino, concionari, præter spiritum, ac virtutes scilicet, naturam, scientiam, idoneam, & artem. Ad artem autem confirmandam, & reuocandam in usum multa sunt adiumenta, quæ possunt communè vno exercitationis nomine comprehendere, cuiusmodi sunt, Lectio, non quorumcunque authorum, hoc enim ad scientiam pertinet, de qua iam diximus, sed Oratorum idest Concionatorum, seu antiquorum, seu recentiorum, in quibus tanquam

in exemplari mortuo cernitur vsus artis , Auditio prædicatorū
 in quibus tanquam in viuo exemplari apparet expressa ars ;
 Præterea cogitatio imitatio, scriptio, declamatio, cui adiunctus
 est monitor, seu instructor, & vsus ipse verè cõcionandi, denique
 diligentia, quæ non tam nouam exercitationem affert, quam
 omnia acuit, & maximè perficit . Hæc autem sunt quæ artem
 sequuntur, & requirunt iam cognitam : omnino enim manife-
 stum est neminem vtiliter posse aut legere ad obseruandum præ-
 cepta, aut obseruare dum audit, aut cogitare, scribere, decla-
 mare, nisi iam artis præcepta, norit . Quare prudenter Fab. de
 his agit, lib. 10. sicut, & à me in calce secundæ partis potuissent,
 hæc ipsa tractari, post eas quæ ibi afferuntur artis præceptiones.
 Sed quia quæ nos instituiamus, iam ponimus vulgarium Rhetorū
 præceptis imbutū, placuit hoc loco de his pauca agere, vt
 pars secunda tota relinquatur obseruationibus circa artem :
 hic autem omnia, quæ sunt aliquomodo extrinseca arti, vbi de
 ipsius Concionatoris agitur persona, describamus . Igitur sin-
 gillatim, quæ vnuerſim delineata sunt percurramus, & qui-
 dem de Natura alibi dictum est, vbi de Vocatione, deque ta-
 lento, ad concionandum necessario loquuti sumus . Nunc illud
 solum dico, certissimè statuendum quod & Rhetores seculares
 in suis ponunt institutionibus parum, aut nihil ad eloquen-
 dum profutura, quæ ex arte proponuntur subsidia, nisi adit na-
 tura saltem mediocriter idonea . Hæc enim est quæ excoli ac
 perfici debet quæ si valdè repugnet, frustra niteris, quemad-
 modum si arenam, aut saxum, velis excolere . Verum sicut
 ager suapte sponte pinguis, ac fertilis, nisi excolatur inutiles
 herbas profundit; at vbi cultura accesserit, optimas cultori
 fruges, easque vberes reddit; Ita plane artem, posita idonea
 natura, necessariam esse dicimus, non solum ad extirpanda
 vitia, sine quibus nemo nascitur, sed etiam ad perficienda ea
 semina, quæ sunt nobis ingenita . Primi quidem euangelicæ
 doctrinæ prædicatores, fere huiusce artis præceptionibus car-
 ruere, quippè ijs, quos cælesti sapientia Spiritus sanctus im-
 buerat, superuacua erant humanæ disciplinæ . Hac tamen
 tempestate hæc quæ supra communem ordinem fiunt, si quis
 expectaret perinde faceret, atque si, quoniam Deus in solitu-
 dine Manna Hebræis de Cælo præbuit, cum iam in Terram
 venissent lacte, ac melle manantem, nollet ad hæc colligenda
 suum laborem adiungere . Planè enim tentare Deum vide-
 retur, qui non vult contemni naturæ dona, quæ ipse dedit &

Natura Idonea,

Ars quantum
necessaria.

nostram requirit industriam. Sanè multa habet secularis Rhetorica, quæ Christianis Oratoribus præclare conueniunt, ac sanctos ipsos Patres planum est, ea egregiè præditos fuisse, & suo loco ad Dei gloriam vsos. Illud quidem fugiendum est vitium non artis, sed hominum, qui hanc artem putant consistere in verborum lenocinijs, & delectatione aurium, & quadam inani strepentium volubilitate verborum, iamque ad templa, & conciones Ecclesiasticas ea detulerunt, quæ potius leuissimorum sunt Poetarum: & quæ prophanorum etiam oratorum cordati, & graues vel in rostris, & foro, & causis Ciuilibus reprehendunt. Cæterum hoc prauo vsu vitato, non possumus nos in hac instructione, non aliqua etiam mutuo accipere ab his dicendi magistris, & ad nostras accommodare conciones, ea tamen conditione, vt nemo scrupulosè credat solidum Concionatorem Rhetoricæ humanæ præceptionibus alligatum esse, sed magis Dei Spiritum debere sequi ducem, præsertim cum eiusdem artis præceptum sit, teste Fabio illas præceptiones non esse vti leges immutabili necessitate cõstitutas, quasi semper eodem modo sit texenda oratio. Duo enim hæc ars (eodem authore) docet aduertenda, & quid deceat, & quid expediat, sæpè autem expedire docet, vt mutetur, & varietur pro temporis, ac loci vsu, orationis figura, Itaque placet vt futurus concionator, non solum adolescens artis oratoricæ præceptionibus diligenter animum adiungat, sed etiam præcepta ad vsum conferat, vt aliquam in dicendo prudentiam, & copiam acquirat suo tempore concionibus sacris ad populos valdè vtilem futuram, & vt ancillam eloquentiæ diuinæ, Christoque ministraturam. Quæ autem propriè ad sacram hanc facultatem pertinent, cum alij tradidere, tum nos cum diuina gratia pro nostra tenuitate toto hoc labore persequimur; & huic vni tota secunda pars peculiari nomine deferuiet, sed quod ad eas exercitationes pertinet, quæ artem in vsum reuocant, de quibus nunc agimus, illud Oratori nostro aptissimè cõuenit, quod de suo Cicero asserit. Quoniam inquit dicendi facultas non debet esse ieiuna, atque nuda, sed aspersa, atque distincta multarum rerum iucunda quadam varietate. Est boni Oratoris multa auribus accepisse, multa audisse, multa animo, & cogitatione, multa etiam legèdo percurrisse, explicat hæc Tullius aptissimo simili, subactò, inquit, ingenio mihi est opus, vt agere non solum arato, sed nouato, & iterato, quo meliores fructus possit, & grandiores edere.] Subactio hæc, quam Cicero exi-

a. de Orat.

git, multa exercitationum genera comprehendit: huiusmodi sunt quas supra nos attulimus, legere, audire, imitari, cogitare, scribere, declamare, ex his quasi fontibus facundiam hauriat necesse est, ne sit ieiunus, & aridus.

Et quidem de lectione in generali sufficiunt ea, quæ supra cum de studio, ac lectione Sanctorum Patrum ageremus, dicta sunt, vnum tamen hic addere libet de legendis nominatim concionibus, quarum multa non desunt volumina, tum apud Sanctos Patres, & alios antiquos Doctores, tum nostrorum temporum, vel impressione vulgata, vel scripto mandata. In his inquam legendis magnus debet adhiberi delectus: Quidam enim eas conciones manibus terunt, earumque lectione delectantur, quæ composito stylo, ac numerosis periodis, & selectorum verborum copia abundant, denique quæ delectationem magis quam fructum habent. Alij verò in eorum concionibus legendis libenter occupantur, qui toti sunt in docendo, & multiplici doctrinarum apparatu, ac varietate sententiarum, orationem implent, neque tamen ad motum nisi valde parum aut persuasionem feruntur. Ego eas libentius arbitror excutiendas, quæ in motu magis quam in delectatione, doctrinave excellent, & quæ ad mores Christianos imprimendos, ac suadendum aliquid, semper tendunt, in quarum lectione concitatio quædam, & feruor eminet, etiamnum in chartis mortuis viuunt, ac spirant. harum ego lectionem arbitror nobis assuescentibus vim quandam addituram ad similia cogitanda, & dicenda, sicut illæ, quæ vel inani quadam eloquentia fluunt, vel aridam doctrinarum congeriem continent, non valde ad animarum conuersiones, & Christianos mores formandos utiles sunt, & si crebrius euoluantur de suo aliquid in nobis relinquunt.

Verum quid de ijs dicemus, qui in scribendis aliorum concionibus multum temporis, ac operis ponunt? & vndecunque possunt, etiam ex remotissimis locis curant eas sibi transmitti conciones ibi habitas, totumque studium, ac curam in eo collocant, vt ingentem horum scriptorum cumulum sibi coaceruent, ac deinde ex varijs diuersarum concionum coagmentatis fragmentis suas componunt, & habent? Certè non video, quomodo iure possint reprehendi, qui aliorum utiles labores, & optima opera, si quæ inuenerint notent, & apud se conferuent, vt aliorum diligentia in hac facultate proficiant: sed vt totum ingenium, & ætatem in exscribendis aliorum declamationibus, & tractatibus accumulandis infumant, tam parum autem

Lectio concionum.

Quales conciones legendæ.

De his qui scribendis aliorum concionibus occupantur.

autem operæ in evolvendis sanctorum Patrum lucubrationibus egregijs, & in diligenti meditatione sacrarum scripturarum, & in conatu per sese aliquid depromendi neminem arbitror qui iudicio polleat probaturum.

Auditio bonorum Concionatorum.

Secundo auditio eruditorum virorum, qui sacras scripturas in scholis, aut in templis explicant, & bonorum Concionatorum affert magnum doctrinæ, laborisque compendium, brevis enim consequimur, quod longo temporis spatio, longove vixisset discendum, brevisque hora percipimus, quæ is, qui disserit multis diebus elaboravit, sunt audiendi viri docti, & prudentes, senes, probatique concionatores, qui ad cor loquuntur, & habent in dicendo vim, ex quibus eodem tempore multa discuntur. N.B. Pater Ignatius in constitutionibus vult à nostris hos concionatores audiri, quo rectam probatamque discendi viam addiscant. Est verissima Augustini sententia si ex consuetudine loquentium fiunt homines loquentes, cur ex consuetudine eloquentium non fiant eloquentes.] Eloquentes autem vocat, qui & efficaciter ad persuadendum, & sapienter dicunt.

4. de Doct. Chr. c. 3.

De Imitatione & modo imitandi. Cap. XV.

Sed tam lectio, quam auditio ad Imitationem dirigitur, & imitatione perficitur, quæ ad bonam eloquentiam comparandam strenuè viam aperit. Audi Aug. Is (ait) qui non solum sapienter, sed etiam eloquenter vult dicere ad legendos vel audiendos, & exercitatione, imitandos eloquentes, cum multo libentius quam magistris artis Rhetoricæ vacare præcipio, si tamen hi qui leguntur, & audiuntur non solum eloquenter, sed sapienter dixisse, vel dicere veraci prædicatione laudantur: qui enim eloquenter dicunt, suaviter, qui sapienter, salubriter audiuntur: sicut autem sæpè sumenda sunt, & amara salubria, ita semper vitanda est perniciofa dulcedo, sed salubri suavitate, vel suavi salubritate quid melius?] Hæc Aug. quæ & ille vidit, qui dixit Omne tulit punctum, qui miscuit vile dulci, & idè Aug. Si (inquit) acutum, & feruens adit ingenium, felicius adheret eloquentia legentibus, & audientibus eloquentes, quam eloquentiæ præcepta sectantibus.] Cum enim tria sint, quæ Rhetores præcipiunt eloquentiæ studioso, ars, imitatio, exercitatio, facilè crediderim imitationem præcipuum locum obtinere. Sed duo hac in parte servanda esse Ciceronem prudentem.

1. 4. de Doct. Chr. cap. 5.

1. 4. c. 3. de Doct. Chr.

2. de Orat.

prudenter docet, ubi agens contra quemdam, qui dupliciter in imitatione peccavit hæc ponit, Nec deligere sciuit, cuius potissimum similis esset, & in ipso quem delegerat imitari etiã vitia voluit, & subdit, qui autem ita faciet, vt oportet, primum inuigilet necesse est in deligendo, deinde quem probauit, in eo quæ maximè excellunt, ea diligentissimè persequatur.] Itaque primum est, vt curet bonos Concionatores audire, quales Augu-
 gust. paulo ante demonstraui, non eos qui aridè, insulsè, aut ineptè loquuntur, vel eos qui quamuis ornatè, & erudite dicant, non tamen cum pietatis ardore, ac spiritu, neque cum animarum fructu dum vanam sectantur facundiam, & curiosas quæstiones, licet acutas tractent, vel varietate reru doctrinam ac memoriam venditant vel celeritate, ac volubilitate, sermonis, disertis oratoris nomen aucupantur. Hæc planè vitia sunt reprehendenda in Oratore Christiano, non imitanda nisi ab eo, qui non Christum quærit, sed se ipsum: quemadmodum nec imitandi, qui vbique clamores edunt sine causa, qui digitis potius, quam ore loquuntur qui corpus huc illucque agitant, & iactant. Hi profecto omnes, nec imitandi, nec libenter audiendi sunt, à veræ eloquentiæ candidato; nam facile est ex vitij aliquod adherere. Ego libenter eos audiam qui ex corde sensa, & verba promentes cor audientium petunt; eos qui vt ait Bern. mihi plandem non sibi plausum excitant.

Qui nam imitandi.

top. v. d. et
 non miris
 - hoc quod
 . 1611

Cum igitur Tyro noster aliquem inuenerit, qui viris bono iudicio pollentibus, & æque pijs probetur, diligenter singula notet, quæ in eo excellunt, in rerum delecta, ac dispositione, in elocutione, in voce, ac gestibus. Animadertat quæ sint ea quæ maximè moueant, quæ fructum faciant, & in se quantum fas erit exprimat. Notet rationem, ac modum dicendi cum affectu, & efficacia, pronunciationem familiarem in loquendo, prudentiam, & in arguendis peccatis vim, stylum Ecclesiasticum grauem, ac simplicem, actionem moderatam, generatim varia suo loco & tempore vsurpata, modum in exclamationibus, & clamore cum opus est vehementi. Artem applicandi ad particulares populi mores quæ dicuntur, & huiusmodi alia.

Quæ imitanda.

Secundo adhibenda est magna prudentia, vt imitemur ea, quæ sit nobis facile assequi, non enim quod vni est optimum, alijs item erit, nam consideranda est natura cuiusque ingenium, vires, facultas. Quint: rectè docet; Errorem esse sese totum in alios transferre, Ars & imitatio, naturam cuiusque perfi-

Imitatio debet sequi naturam suam.
 l. 10. c. 2.

perficere debent, repugnante natura frustra imitaberis, & cum vitio, quem assequi non potes, Consule vires ait idem Fab. in onere suscipiendo, non natura nobis, sed nos naturæ debemus parere: quæ vero bona sunt, & nostris viribus, & facultati consentanea, non solum imitari debemus, sed etiam eadem augere, & ad perfectiora, Dei ope, ac diligentia nostra aspirare, & possumus & debemus. Pusilli est ingenij, aliorum opera esse contentum, ac nimis timida imitatio est, quæ nihil audet sine auctore. Videmus pictores, cum exemplar aliquod sibi proponunt addere de suo, & ad meliora niti etiam in ipsa imitatione. In omni etiam arte, quotidie res novæ inveniuntur, & ad maiora semper fit progressus. Illud præterea vehementer moneo, vitandas etiam quorundam ineptias, qui se planè, & ridiculos faciunt, dum insignis cuiuspiam viri, volunt omnia ad viuum tanquam simia & sono vocis, & gestu, alijsque modis referre, ut populus hæc facile intelligens, quæ in auctore probat, contemnat, rideatque in histrione.

De his qui aliorum conciones recitant.

Ad calcem horum adijcio, quid iudicandum sit de his, qui non tam imitantur, quam aliorum conciones, vel ex magna parte, vel totas assument, & tamquam suas è suggestu pronunciant. Certe non deberent adeo animum despondere, ut more quorundam inopum faciant, quibus, cum nihil suæ domi habeant, diebus festis non licet prodire in publicum, nisi vestibus commodatò acceptis, quas si Domini repetant, maneat quisquis ille est, ut implumis auis; & moueat cornicula risum furtiuis nudata coloribus. Neque tamen hac in re ita sum rigidus, ut aliquid non concedam, sunt enim aliqui satis à Deo, & natura, ad agendum cum efficacia, & vtilitate, coram multitudine instructi, quibus tamen ea deest ingenij facultas, ut per sese valeant excogitare, quæ dicant vel disponere ut deceat, his licebit aliorum peritorum opera, & lucubrationibus uti, modò si non ingenio, iudicio tamen satis valeant, his concedit

De Doctr. Christ. lib. 4. c. 29.

Cap. 23.

D. August. ut ab alijs sumant sapienter, & eloquenter conscriptum, memoriæque mandent, & ad populum proferant, si eam personam gerunt, non improbè faciunt, sic enim ait, Multi prædicatores veritatis sunt, quod profectò vtile est, multi magistri, si vnius veri magistri imitatores facti id ipsum dicant omnes. [Nec deterrendi sunt ij per illud Hierem. per quem Deus arguit eos, qui furantur verba vnusquisque à proximo suo, qui enim furantur alienum furantur; verbum autem Dei non est alienum ab eis. Illi verè dicuntur furari Dei verbum, qui boni videri

videri volunt, loquendo quæ Dei sunt, cum ipsi mali sint, sed hoc loco duplicem cautelam velim adhiberi. Primo, vt neque se socordia dedant, omittentes studium sanctorum Patrum, & scripturæ, atque vtilium librorum, ex quibus nemo est tam infelicitis ingenij, quin multa possit colligere, quæ autem quifque proprio studio consequitur ea maiori efficacia proferre solet, quam aliena. Secundo qui aliena concione vtitur, ita eam perfectè contempletur, & possideat, vt tanquam suam, & e suo natam ingenio ad alios referat, ac videatur author potius quam actor.

De Cogitatione ac scriptione . Cap. XVI.

Quarto loco occurrit Cogitatio, quæ non est aliud, quam mentis commentatio, cum secum animus versat, vel quæ legit, & audiuit, vel quæ ipse noua suo ingenio cudit. Qui multum in studijs, & concionibus volunt proficere, multi sint in commentatione, hæc est enim veluti calor naturalis stomachi, cibum in aliti naturam conuertens. Habet & peculiarem commoditatem cogitatio, quæ exercitationibus alijs non adest; Nam lectioni auditionique, & scriptioni, non semper locus, aut tempus suppetit. Cogitatio vbique, ac semper in promptu est in ipsis noctis tenebris, cum intermissus est somnus exerceri potest. Inter negotia & actus diurnos inuenit sibi aliquid vacui, nec excluditur à mensa, & ambulatione in qua sæpè etiam incitatur. Nec pauci more Peripatetico idest inter deambulationes multa commentantur egregiè, & hoc modo paraturi concionem, & inueniunt, & inuenta disponunt, elocutionemque, & verba adhibent, vt nihil præter manum desit. Freti etiam, quidam memoria scribere non curant, sed nisi memoria excelat, magnus est cogitandi labor; Nam memoriam multum scriptio adiunat, & ipsam item cogitationem, cui multum adiumenti consuetudo dabit. Non enim statim ad hanc vim cogitandi quiuis poterit peruenire: Primo calamus exercendus, tum assumendus cogitationis vsus moderatè initio, vt pauca primum animo complectamur, deinde agenda paulatim, eoque nonnullos peruenisse docet Cic. vt quæ cogitauerint, ad verbum in agendo retulerint. Id autem neque concionatoribus nouis audendum est, neque ijs qui memoriæ felicitate non gaudent.

Scriptioem, inter ea quæ ad rectè dicendum viam aperiunt
maxi-

Scriptio quæ
tum iuuat.

Cic. 1. de Orat. maximè laudat Crassus, vbi etiam triplicem eius vtilitatem explicat, & stylum vocat effectorem optimum, & dicendi magistrum. Sunt autem hac in re tria Oratorum, seu Concionatorum genera. Aliqui ex tempore dicere contendunt; Nonnulli, quæ dicturi sunt, prius cogitant apud se, & tacita commentatione mentis inveniunt, disponunt, elocutione vestiunt, etiam si nihil scripto mandent. Alij præterea scriptionem adhibent, & calami industriam. Primum genus meritò à viris grauibus reprehenditur, & Fabio videtur, id esse in multis peruersa ambitio, vt eruditi alijs videantur, quod ex improbitate dicere possint, qui (vt verbis vtar eiusdem) dum stultis eruditi videri volunt, stulti eruditius videntur.] Et planè magnum esse discrimen inter eos Oratores, qui ex tempore loquuntur, & eos, qui prius calamo diligenter exornant, quæ dicturi sunt, satis patet, sicut Terra (ait Fabius) altè defossa generandis, alendisque seminibus fecundior est, sic quæ prius adhibito scribendi labore, elaborata sunt, in auditore ad optimam frugem excrescunt; Quidam etsi non scribunt, cogitant tamen diu, multumque antequam dicant, sed placet hic Crassi iudicium

Quint. lib. 10. c. 7.

1. de Orat.

in medium asserre. Quantum (inquit) subitam orationem, ac fortuitam, cogitatio, & commentatio vincit, tantum commentationem assidua scriptio, ac diligens superabit. Habet autem inter ceteras vtilitates, quas eo loco Tullius refert, scriptio & hanc, vt habeat paratas opes, quasi in quodam sanctiore arario reconditas, quas ad vsus quoque subitos, cum res exigat, proferre queat. Nam sæpè incidunt tempora, cum opus sit concionem habere extemporaneam, nec vllum adit cogitandi, nedum scribendi spatium, tunc non cogetur imperatus dicere, qui depromere e suo codice quidpiam possit, quod antea per otium seposuerit.

Scribendi modus.

Duplex vitium in scribendo.

Quantum verò ad scribendi modum, ac diligentiam pertinet optimum illud præceptum ipsorum Rhetorum erit, vt initio nimirum assuescant Tyrones in hac facultate cum aliqua mora, & solitudine id præstare, ac fugiendam esse intelligant celeritatem, quam vsus deinde asseret, nam citò scribendo non fit, vt benè scribatur: benè autem scribendo fiet, vt cito. Duplex etiam notari potest in hac re quorundam vitium. Vnum eorum, quibus omnia sua placent, quodque statim occurrit illi statim probant. eorum alterum, quibus nihil placet rerum suarum, nec est facillè dicere, vtros credamus validius peccare illosne, an hos? scriptionem primam debet sequi, ac perficere.

cere seuerius adhibita emendatione iudicium : semper enim secundæ cogitationes meliores: Hæc autem emendatio non esset continuo adhibenda, sed expectandum aliquantum temporis spatium, dum scriptionis calor, & impetus deferueat, vt ad recognitionem tanquam ad alienum opus mentè tranquilla, se referat. Nam si statim recolantur, periculum est, ne tanquã recentés fatus nobis blandiantur. In emendatione emineat animus, totumque, ac partes singulas circumspeciat: adijciat quãdam vbi opus est, nonnulla detrahat, alia mutet, confusa digerat, attollat humilia, tumida exacuat, dissoluta cõponat. Quibus etiam in rebus scriptio sit exercenda Rhetores prudẽter ostendunt, non deerunt Tyroni nostro, vbi se exercere voluerit variæ materiæ in diuersis concionum generibus, de quibus inferius agemus. Non deerunt theses, & hypotheses, non sententiæ, locique communes, amplificationes ad persuadendum, & varios animorum motus ciendos.

An scribenda ad verbum concio. Cap. XVII.

COeterum de concionibus ipsis quas publicè quisque habiturus est, dubitavi per sepe vtile ne esset Tyronibus totas ad verbum, vt habendæ sunt, scribere. Nam quamuis Rhetores hoc in dubium minimè vocent quin etiam maximè hoc præceptum scribendi commendent, vt dictum est, tamen dubitandi rationem peculiarem, vsus magister rerum omnium optimus fecit: Animaduerti enim quosdam ex his qui diligenter scriberent, quicquid erant dicturi maximo artificio, & nitore verborum orationem numerosam pertexere, & figuris illuminare, cum hæc pro suggestu proferrent, frigidus videri, & aridos, præsertim quod ita pronunciarent vt scripserant, ob id enim operosè stylū exercent, alioqui quorsum ille labor? granè ipsemet Concionatorem audiui, qui dum inueheretur in vitia ita præscriptis verbis, atque compositis utebatur, vt palam quicuis intelligeret opus elaboratum, ac factum, Id autem non frigidam modo reddebat obiurgationem, sed penitus eneruatam, & inutilem, dum populus magis verba quam res attenderet, quid autem absurdius quam dum animi negotium agitur, ludere, & dum suã peccatori turpitudinem velis ingerere, tuum ostentare ingenium? cum debes ferire cor, auriculas de mulcere? inferius autem apertè ostendemus cõcionatoris orationem non magna egere compositione, nec exquisito nitore

In eos quia
verbum reci-
tant quæ scri-
pserunt.

ver-

verborum; Alios etiam comperi ex recentioribus, qui ubi aliquam rerum quasi syluam collegerunt, ex his orationem ita componunt, prout in buccam venit, & quia non sunt ad bene scribendum exercitati, currente calamo implent pagellas, & copiose quidem, sed verbosè multa scribunt, sine proprietate verborum, sine rerum delectu, rebus vulgaribus, & contritijs confarciens conciones quas ut ingenij sobolem propriam diligunt, nec lima deinde perpoliunt, sed easdem cum tempus recurrit ad populum habent, cum tamen ea sint quæ facile ostendant, nec a perito, nec ab accurato scriptore confectas. Ipse vero vsus scribendi; quem tot viri graues commendant, non reprehendo, verum consulerem, ut qui solent nimis composuisse scribere, abstineant ab hoc inani, & superuacuo labore, cum etiam teste Arist. cum Cicerone, hic ornatus artificiosus tollat vim rebus ad persuadendū, alios vero parum exercitatos in scribendo monerem, ut ne assuescant principio maximè singula ad verbum scribere, quæ dicturi sunt, ne interdum si quod verbum ex membrana non succurrat, hæere, & interfistere cogantur, & minuatur vis agendi, & calor affectus, dum attentionem diuidunt, & ad memoriam se singularum alligant vocularum.

Non igitur totam auctore me concionem vernacula scribere lingua, sed solum grauiorem aliquem locum, amplificationes aut descriptiones graues, neque ut totidem verbis mox agantur, sed ut pro rei grauitate facilius elocutio apta præstò sit, Reliqua vero vel latinè, vel ut libitum fuerit summatim excipiant, præcipua capita, testimonia sacrae scripturae, exempla, argumenta, & similia horum notantes; Vtrisque verò id suaferim, ut in scribenda; seu componenda concione, ne industriam collocent in exacto stylo, in artificiosa compositione, & exquisita verborum inuentione, ac phrasibus, sed magis in proprietate verborum, rem quam volumus exprimentium cum emphasi, in scripturarum utili expositione, & accommodatione ad mores, in affectibus excitandis, in efficaci amplificatione, in arguendis peccatis cum grauitate, & prudentia; Denique ut summam inuentionis seu rerum, seu verborum referant ad quendam nominatim persuadendum, ad vitium aliquod extirpandum, ad conuersionem improbi alicuius, ad bonos in virtute roborandos.

Non eadem
semper Con-
ciones repe-
tendæ.

Ad eandem scriptionem etiam hoc consilium pertinet, ut noster Orator easdem semper conciones, quas semel composuit, decantet, sed eo animum adijciat, ut aliquid noui producat.

Nec

Nec deerit vnquam materia, si vt par est studijs & lectioni librorum bonorum sit additus, nam quæ sæpè repetita sunt frugesunt in corde, & ore dicentis, quæ de nouo inuenta, nouo animi feruore enunciantur. Præterea ipse Concionator quotidiano vsu edoctus, sit se ipso magis idoneus, ac semper in dies meliora, & vtiliora dicet, nisi se inerti otio tradens, velit etiã veteranus primis rudimentorum præludijs esse contentus: sit ergo diligens, & solers in legendis idoneis libris antiquis potissimum, verum ex ijs quoque, qui de nouo eduntur, in quibus sæpè multa tractantur, quæ nostis temporibus egregiè quadrant, poterit commodè suum locupletare thesaurum.

De vsu Declamationum. Cap. XVIII.

Cum scriptio iungendus est vsus declamationum, est autem Declamatio verarum causarum imitatio quadam inter domesticos parietes, adhibita actione, ac voce, sicut fieri deberet in publicis actionibus. Harum vsus apud Græcos fuit antiquissimus, vt ex Platone cognoscimus, apud Romanos ferè non extitit ante tempora Ciceronis, sed ex eo tempore viguit. Inter Christianos legimus D. Marcum in Ecclesia Alexandrina instituisse Academiam, in qua sese exercerent, vt fierent apti ad animarum salutem tractandam, sicut etiam temporibus Bas. Nazian. August. Nostris temporibus loco declamationum sunt, quæ priuatim habentur, conciones exercitationis causa, sub vno aliquo monitore. Quod genus exercitationis meo iudicio maximè futuro Concionatori necessarium, vt fiat vtiliter hæc poterunt obseruari.

Primum varia argumenta tractentur, vt per omnia concionum genera exercitatio eat, modò proponatur laudatio, vt est inuenire apud Hieronymum: Chriſ. Nazian. Basil. Modò Adhortatio, nunc Consolatio in aduersis, nonnunquam communis aliquis locus, vt de prouidentia Dei, de vita actiua, & contemplatiua, aliquando explicanda figura aliqua veteris testamenti, & applicanda nouo, & alia id genus; Possæt sæpè concionaturò assignari aliqua ex Euangelio, vel alio scripturæ loco sententia, quæ tractetur.

Secundo in priuatis hisce concionibus ea ratio dicendi obseruanda est, quã obseruare oportebit in publico, cū enim ideo fiant huiusmodi declamationes, vt sic assuescamus ijs modis quos ad populos habere necesse sit, imitatio adhibenda est eo-

Declamandi
modus qualis
esse debeat.

Primo.
Omnia gene
ra concionũ
tractanda.

Secundo.
Obseruandus
modus qui in
publico.

M rum,

rum, quæ publica requirit concio. Reprehendenda vitia populi, explicanda ea, quæ ad populi doctrinam, & catechismum pertinent, excitandi varij affectus, & præsertim odium peccatorum, accomodanda sunt vniuersalia ad particulares mores; notanda morum deprauatio, exclamandum contra peccantes, & alia imitanda, quæ vera actio postulat.

Tertio. Dicant ad persuadendum.

Tertio ut dicant ad persuadendum aliquid, cum ad hoc maxime vsus declamandi inferuire debeat, exerceant triplex orationis munus, doceant aliquid, mouendis insistant affectibus, tum vehementibus, tum sedatis, & simul sit modus dicendi cum aliqua delectatione; In his exerceant varias vocum inflexiones, & (vt inter nostros vocare solemus) Tonos, & vocis varietate vtantur: Quæ dicunt, serio, & cum quadam efficacia pronuncient non frigide, non lente, non acceleratè, nõ quasi reddant memoriter orationem latinam, vt sæpè audiui; scripturas non multas afferant, sed examinent, & ex eis argumeta sumant ad persuadendum, & materiam ad motum: vtantur breuissimo exordio, & epilogo ad amplificationem accommodato.

Quarto. Præscribendus aliquando certus liber.

Quarto Meo iudicio esset commodum, vt qui exercendis iuuenibus in hisce declamationibus, præest, si minus semper saltem sæpè si non omnibus, saltem aliquibus præscribat librum, in quo materia concionis esset ex parte disposita, vt non multum temporis in inuentione rerum, ac dispositione ponendum sit, sed occupentur magis qui sunt declamaturi in formanda concione, & affectibus varianda, & earum vsu rerum quas in proposito authore habent: Nec est difficile inuenire varios sermones sanctorum vel aliorum, qui varias communes sententias & scripturas tractant, ea tamen est adhibenda conditio, vt declamator non iisdem omnino verbis, & sententijs affigatur, sed maturè pro arbitrio, & adijcere possit, & si quid melius venerit in mentem, afferre. Hoc autem adiumentum videtur mihi afferre triplicem utilitatem. Primo qui exercentur fere assuescunt vitiora, & meliora, dicere, quam innenire ipsi possint, siue ob temporis breuitatem, siue ob tyrocinium operis. Deinde minus temporis, in paranda declamatione insument, quod tempus disciplinarum, quibus plerique vacant, studijs parum opportunè detrahi solet. Postremo quod mihi videtur ad rem maximè pertinere, melius declamabunt. Nam vsu compertum est inter agendum hos, qui cum difficultate concionem parant, laborare in verbis, & rebus etiam, scripturis memoriæ retinendis, quippè quibus multum abstulerit temporis occupatio.

patio conquirendi res, ac mentem sollicitudo, & cura defatigarit: ex quo fit, vt nequeant expedite pronunciare, non dominari voci; non obtinere in dicendo libertatem; non excitare affectus, dum totum ingenium idque fessum occupant ne desit eis materia, ne memoria fluctuet, ne hæreant inter dicendum, quæ difficultas ex parte abesset si facilius potuissent declamationem comparare.

Quinto vt hæc priuatæ cõciones cum fructu instituuntur, oportet præfici virum iudicio acrem, & in hac facultate quantum fieri potest peritum, præsertim vt ceteri habeant ei fidem, seque admoneri facile ab eo patiantur, isque non defungendi muneris causa, sed serid hoc magisterium exequatur. Semper adit cum declamatur, & singula diligenter aduertat, non solum si quid in doctrina erratum sit, sed etiam in rerum inuentione, argumentorum vi, num certum quidpiam fuerit dicenti propositum, ad quod persuadendum, veluti ad scopum tota eius dictio ferretur, quæ fuerit forma, & ordo; An aliquem affectum suo loco excitauerit, an vsus sit amplificationibus ad res suo loco commendandas, an pronuntiatio, & vox sit familiaris, an loquatur ex animo, & cum pondere, an cum feruore spiritus; Rursum in prudentia quam consideratus in verbis, ac rebus; quam grauis in actione; & gestibus fuerit; Hæc, & alia obseruabit accuratus præfectus, & prudenter, vt cuiusq; facultas feret, (qua non omnes omnia possunt) monebit. Ac videretur vtile, vt monitus, post aliquod tempus nouam conuentionem haberet, in qua conaretur notata in priore, vitia emendare. Sexto inter declamatores, qui propediem sunt in publicum prodituri, essent frequentius exercendi. Rara enim declamatio bis, terue in anno parere consuetudinem; corrigere vitia, inducere, & confirmare quæ recta sunt nequit. Quod si frequens adhiberetur domi exercitatio, & liberalis, & seria commonitio, non interdum, (quod fit) etiam muliercula vitia viderent.

Admonitor aliquis præficiendus.

De Admonitore vel Instructore. Cap. XIX.

DE monitore hæc præterea dixerim, si in artibus ac muneribus ceteris planè in hoc maximè, & vtile, & necessariū esse credimus ducem, ac monitorem. Multa sunt hic, & gratia, quæ peritorum iudicio, & prudentum consilio indigent, cum nemo possit esse sui bonus Index, suum enim cuique pul-

Quam necessarius admonitor.

M 2 chrum.

chrum, & hæc tota facultas ad alienas sit fingenda, & accomodanda voluntates, vt ad Dei gloriam fructus, qui ex ea speratur, existat. Qui ergo Prædicatoris Evangelici obitum sunt munus, antequam luci se, arenæque committant, habeant aliquem integrum, & candidum virum iudicio, & vsu, si fieri potest, in hac facultate præstantem, à quo in omnibus, quæ ei videbuntur, admoneantur, corriganturque fideliter. Si in nobis (inquit Tullius) vsus non sit, ei nos tradamus imbuendos, quo duce peruenire possimus, ad ea quæ ipse vsu didicit. Quæ tam vim habeat hæc institutio, in adolescentibus apparet, ac pueris, quos videmus in scholis, cum aliquid sunt dicturi, vel prosa, vel carmine, quamvis initio maximè essent absurdi, ali-quandiu tamen exercitatos eò perducunt, vt cum decoro, ac venustate pronuncient. Quidni etiam in Concionatore id locum habiturum speremus? cui quamvis ætas fortè non ita tractabilis, tamen iudicij tantò plus adest.

Cic. 2. de Orat.

Etiam in publicis concionibus habendus ad monitor.

Homil. de fer. repreh. initio.

Epist. 75. ad Episcopum Auxili.

Habetur 24. q. 3. c. si habes.

Adde etiam, vt non in priuatis modò exercitationibus, sed etiam vbi iam in publicum suggestum prodijt, Admonitore habeat, cui confidat, à quo sapienter, ac sincerè moneatur, quid in ipso sit, quod vel aures, vel oculos auditorum offendet, quem ipse sua spontè adeat, ostendatque sibi quicquid ab eo acceperit fore gratissimum, & amanter cum actione gratiarum, quod notarit excipiat. D. Chrysostomus gratias agit quidam, à quò monitus fuerat, quod eius exordia proluxa essent: Eximius ille Ecclesiæ Doctor Augustinus, non minus humilitate præstans, quam sapientia de se dicit: Ego adsum, sed nex à iuene Episcopo, ego Episcopus tot annorum à Collega nondum anniculo paratus sum discere. Et addit: Nullus Episcopus propter opprobrium senectutis, vel nobilitatem generis à paruulis, si quid est utilitatis, vel salutis, inquirere negat.] Egregia item sunt Augustini eiusdem verba lib. 7. de Trinit. cap. 2. & 3. nec pigebit me, (ait) sicubi hæsit, quare, nec pudebit, sicubi erro, discere. proinde quisquis hæc legit, vbi pariter certus est, pergat mecum, vbi pariter hæsit, pergat mecum, vbi errorem suum agnoscit, redeat ad me, vbi mecum, reuocet me] Et planè magna correctione dignus est, qui correctionem non amat, nec magna spes de eius emendatione potest haberi, qui amicum correctorem non diligit. Nulla ars sine magistro, ac duce addiscitur. Imo solent in alijs artibus gloriari homines, quod nobiles magistros nacti sint, & tamen aliqui putant se natos Concionatores, cum etiam quidam

dam dixerit. Poeta nascitur. Orator fit. Quod D. Hieronymus de intelligentia scripturarum ait aptissime in Concionatores quadrat. sine monitore securos, cum tamen certum sit in qualibet arte neminem sine praeiio, ac monstrante semitam posse ingredi. De ipsa Declamatione haecenus; Ipse autem Vfus verè concionandi in publicis templis, & Experientia sicut in omni arte necessaria est; nemo enim repente fit summus: & maxime in oratoria facultate; Aliter enim noui Concionatores, sicut & medici; Aliter ijdem, postquam longa exercitacione, edocti sunt exequuntur id munus, modò in omnibus diligentiam voluerint adhibere, quam vltimo loco inter exercitaciones supra nominauimus.

Denique cum haecenus de paranda rerum scientia, & exercitamentis ad bene dicendum actum sit, placet adijcere saluberrima quaedam praecepta, quae Egregius & verè Angelicus Doctor Thomas roganti cuiusdam, vt modum doceret, in studiorum progressu, seruandum, quo ad perfectionem scientiae perueniret, praescripsit, & videntur mihi breuia quaedam, certissimaque decreta similia praestantissimi medici Aphorismis. Haec est inquit monitio mea, & instructio tua. Tardiloquum te esse iubeo: Conscientiae puritatem amplectere: Orationi vacare non desinas: Cellam frequenter diligas, si vis ad cellam vinariam introduci. Omnibus te amabilem exhibe: Nihil quaere penitus de factis aliorum; Nemini te multum familiarem ostendas; quia nimia familiaritas parit contemptum; & subtractionis a studio materiam subministrat; Discursus super omnia fugias: Sanctorum, & bonorum imitari vestigia, non omitas; Non respicias a quo audias, sed quicquid boni dicatur, memoriae commenda: Ea quae legis, & audis, fac vt intelligas: De dubijs te certifies, & quicquid poteris in armariolo mentis reponere satage: Altiora te, ne quaesieris; Haec si sectatus fueris, ad id attingere poteris, quod affectas.

Epist. ad Paulinũ .

Vfus Concionandi.

D. Thomae consilia ad scientiam acquirendam.

D. Thomae in op.

Exemplar Concionatorum Paulus, & erga eũ Deuotio. Cap. XX.

SIt haec postrema huius primae partis obseruatio, eamque veluti regium signum notet, & imprimat. Omnium ornamentorum, quae Christiano Oratori necessaria numerauimus, in aliqua perfectissima imagine proponamus exemplum.

Quem autem nisi Doctorem gentium eligamus, qui est electus a Deo, vt Christi nomen coram gentibus, & Regibus, &

M 3 filijs

filij Israel deferret? In hoc, tanquam in absolutissima forma, habent omnes Diuini verbi præcones, quæ imitentur, cum præstantissimas virtutes, tum eruditam, facundamq. sapientiam, quæ duo in Concionatore diximus, hæctenus requiri. Atque hæc cum primis in Paulo eminere, ea de causa, docebo, vt me, atque omnes huic muneri addictos excitent, ad aliquæ pietatis affectum, in hunc mirabilem, & cœlestem virum, cuius ope adiutus, meritò sperare quis possit in bonum se, & vtilem populo Dei ad salutem æternam ministrum euasurum.

*In præfat.
epist. ad
Rom. ini-
tio.*

Hanc sui profectus causam D. Chrysostomus profretur, Neque enim nos, inquit, quæ scimus ab ingenij bonitate, atque acumine scimus, sed, quod illi nos viro impensè affecti, ab illius lectione nunquam discedimus; siquidem qui amant, ante omnes, eorum facta norunt, quos amant.] Multas quidem supra virtutes recensuimus, quibus Christianus Orator imitari debet; quarum veluti radicem, amorem Christi ponimus in Concionatore, hic autem vsque adeò, eminet in Paulo, vt commodè transferri posse videatur in eum illud Bernardi, qui contemplatus in Christo, præsertim Cruci affixo, diuina

*Ser. 64. in
Cant.*

in nos charitatis ardorem, in hæc verba prorupit. Quid amore violentius? de Deo triumphat amor; planè si Paulum intueamur, & incendium illud immensum amoris Christi, quod totus ardebat, inspiciamus, de eo quoque optimè pronuntiare potest, de Paulo Christi amor triumphat. nec verebor ipsum Paulum, Trophæum amoris Christi appellare. Non enim amor, quem erga Christum Paulus habuit, solum eius cor possedit: nec modò regnauit in eius pectore, sed planè de toto Paulo triumphauit; eumque veluti suæ victoriæ gloriosum trophæum, ac spectaculum per totum prope orbem circumtulit. Magnum est quod possederit, amplum quod regnarit, & gulare, quod etiam tanquam ad suam ostentandam vim, & gloriam triumpharit.

*Amor Christi
possedit
Pauli cor.*

Act. 9.

Tunc primum profectò possedit, cum ab ipsomet Christo, quæ est magna Pauli gloria, vocatus prope Damascum, & prostratus, totum ei cor suum tradidit: Vix audierat, Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris; cum & ipse succlamauit: Domine quid me vis facere? sensit tunc se adeo Christi amore, tanquam aurea catena vinciri, vt iam nullo alio magno titulo gloriari posset, quam eo, quo postea vsus est. Paulus vincit Iesu Christi. Fuerat aliquando spirans minarum, & cordis contra Christi Ecclesiam, sed vbi sanctissimi nominis Iesu

Eph. 3.

suau-

suauitas, tanquam balsamum cor eius perfudit, cepit per omnes gentes illius odorem ita afflare, ac spirare, ut dicere non dubitarit, Christi bonus odor sumus in omni loco. Parum dixi Paulum ab amore Christi possessum, nisi etiam in eo regnasse intelligamus. Nam si heroicis, ac planè diuinas actiones, quas in euangelio promulgando exercuit, innumerabilesque, & grauissimas consideremus ærumnas, quas pertulit, vna Christi imperante, & urgente charitate, non ne hanc rectè dicemus in Paulo tamquam in affluentissimo regno sese iactasse & magnificentum quemdam in eo dominatum exercuisse? Quis Pauli amorem erga Christum, & Ecclesiam in tot præclaris obeundis facinoribus, explicet, dum ad Christi nomen propagandum latè omnes peragraret terras, & omnibus se debitore profiteretur Græcis, & Barbaris, Sapientibus, & insipientibus? Quasi vniuersum mundum genuisset, sic currebat, sic omnes in Regnum Dei festinabat inducere, docendo, pollicendo, orando, terrendo, tanta prudentia, & modestia, ut omnibus morem gereret, & omnibus omnia fieret, ut omnes Christo lucrifaceret. En tibi Atlantem, non fabulosum illum, sed verè de Cælo demissum, totum Ferrarum orbem humero sustinentem. Ecce tibi diuinum Proteum in figuras omnes sese quodammodo vertentem. Sanè de Paulo congruentius prædicatur, quod de sole dicitur. Vas admirabile opus Excelsi, magnus Dominus, qui fecit illum, & in sermonibus illius festinauit iter. Admirabile plane vas, per quod Deus, ut per instrumentum, tam multa fecerit, & tanta celeritate. Atque illud in primis mirum est quod tantas, tamque arduas res, inter pericula, molestias, atque hominum sæuientium minas, & iniurias perpetraverit, ad eò ut mortales omnes in Paulum conspirasse viderentur, & tamen per Paulum conuertebantur ad Deum, & per illum, quem volebant modis omnibus perditum, salutem æternam consequerentur. Cogita, inquit, Chrisost. prius pelagi sæuientis furorem, & tunc demum vim gubernatoris intelliges: totum hoc amori Pauli in Christum debetur, qui regnum in eo suum per has expeditiones, & illustria facta exercebat. Sed non minor erat in tam multis tempestatibus constantia mentis, & inuictus in rebus aduersis tolerandis animi vigor. Nulum mare ita sæuis fluctibus agitatur, ut assiduè quatieretur ærumnis pectus Apostoli. Nec tamen imaginem habeo, qua mihi verius proponam incurstantes assiduè, ac vndique in euasitates, quam immane aliquod fretum, quod perpetuò vrgeant,

Amor Christi in Pauli pectore regnauit.

Primo.
In Actionibus hæreticis patris.

Rom. 1.

Eccel. 43.

In aduersis Constantia.

2. Cor. 7. geant, & conuoluant procellæ. Foris pugnae, intus timores, angoresque interdum aded graues, vt ipsemet, cui illud erat
 2. Cor. 1. animi robur, dicat, grauati sumus supra modum, ita vt tæde-
 2. Cor. 11. ret nos etiam viuere. Instantia quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum; Exteriora quis numeret famem, nuditatem, cachernas, carceres, bestias, iniurias, pericula fluminum, latronum, fallorum fratrum, maris, mortis etiam, cum dicat, quotidie
 1. Cor. 15. morior propter vestram gloriam. Audi ipsum. vsque in hanc
 1. Cor. 4. horam, & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cedimur, & instabiles sumus. Sed aspice tot inter procellas, ac fluctus scopulum eminentem, ac firmum, Maledicimur & benedicimur; blasphemamur & obsecramur; persecutionem patimur & sustinemus, parum est hoc, superabundo (inquit) gaudio in omni tribulatione, tanquam vas nimirum plenum quod undique effluit. Sed & hoc parum est: adiciat igitur. Gloriamur in tribulatione; imo adhuc inuitat amicos, vt sibi gratulentur, ac si ad magnam esset dignitatem, aut felicitatem euectus. Si immolor super sacrificium fidei vestrae, in hoc gaudeo, & congratulor omnibus vobis, id ipsum & vos congratulamini mihi. Totum hoc ardentissimo Pauli amori adscribi debet, quo erga Christum, & propter eum in totam Ecclesiam habebatur, implebatur, ardebat. Qui ita planè in eius corpore animoque regnabat, vt stimularet eum perpetuo ad multa agenda præclare, ad grauissimas tolerandas ærumnas inflammaret.

Amor Christi de Paulo triumphat.

Quid autem dico regnabat? verius omnino dixerim Christum amorem ita de Paulo triumphasse, vt ipsum totum planè absorberit, & transformarit in eum, nihil vt aliud in Paulo videtur possit, & dignosci, quam Christus. Circumspice Christiane orator oculis mentis totum Paulum, liquido cognosces quæ omnes eius cogitationes, desideria, verba, omnia denique studia spectauerint, videbis nusquam, nisi recta in Christum tetendisse, cuius amore ardentissimo flagrabat. Ipsum interroga, & ex ipso responsum accipe. Dic oro te Beatissime Patre, quæ sunt illæ tuæ multæ literæ, quibus vel ad infaniam adduci putabar; Quidnam illud est in quo scientiæ, & sapientiæ tuæ summa sita est? Respondet profectò. Non iudicavi me scire aliquid nisi Christum. Quid est inter omnia bona quod plurimi æstimas? dicet. Existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini nostri, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitratus sum vt iter-

1. Cor. 2.
Philip. 3.

cora;

cora, vt Christum lucrificiam. Dic Paule qua in re maximè Gal. 6.
 gloriaris? audies. Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini
 nostri Iesu Christi: Quæ species est tuæ voluntati ad amandum
 maximè proposita? Quis (inquit) nos separabit à charitate Rom. 8.
 Christi, Tribulatio, an angustia, an fames? & si quis non amat
 Dominum nostrum Iesum Christum sit anathema. Quenam Philip. 1.
 sunt pectoris tui ardentissima vota? desiderium habens dissol-
 ui, & esse cum Christo. Pro cuius amore libenter, & cruciari
 optas, & mori? Non solum alligari, sed etiam mori, paratus Aēt. 4.
 sum propter nomen Iesu. Et quisnam est qui in te loquitur?
 An experimentum quaritis eius, qui in me loquitur Christus? 2. Cor. 13.
 Quenam est tuarum Concionum materia? Nos prædicamus
 Christum, Crucifixum. Cum quonam libenter versaris? Chri- 1. Cor. 1.
 sto confixus sum Cruci. Qua in re, tua vitæ solatia collocaſti? Gal. 2.
 sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum
 abundat consolatio nostra. Quæ signa, & cuiusnam rei defers 2. Cor. 2.
 in tuo corpore? Ego stigmata Domini mei in corpore meo por-
 to. Qualis, & quanam est vita tua? Vivo ego iam non ego, vi- Gal. 2.
 uo in me Christus. & Mihi viuere Christus est, & mori lu- Phil. 1.
 crum. Videsne quanta cum gloria de Paulo triumphat amor
 Christi? audisne quam mirifice effulgeat in Paulo concionato-
 rum omnium exemplari absolutissimo hæc virtus?

Hinc iam facillè quiuis etiam me tacente intelliget quales
 in eo ceteræ Christiani Oratoris laudes extiterint. Planè lon-
 ge melius de hoc electionis vase dicentur illa verba Eccl. quã Eccl. 50.
 de Onia Sacerdote, tanquam vas auri solidum ornatum omni
 lapide pretioso. Aureum planè vas ob fulgentissimam sapien-
 tiam, & charitatem: Solidum ob summam, & præstantissi-
 mam eius animi firmitatem, atque constantiam, vt merito di-
 cat Chrysost. Quidnam aliquis illam Pauli animam vocet; au-
 reamne, an adamantinam? Certè vtrumque; Ornatum autem
 omni lapide pretioso ceterarum virtutù videlicet ornamentis
 à diuina manu elaboratum, vt iure cum eodè Chris. Pauli ani-
 mum, Paradisum vocemus omnium deliciarù. Quis igitur cogi-
 tatione, nedum oratione consequi possit ex illo Christi amore,
 quantus manarit Orationis spiritus, quantus contemplationis
 ardor cum dicat orabo spiritu, orabo & mente, & iterum. Mē- 1. Cor. 14.
 te excedimus Deo, ex quibus excessibus quantam consolationū 2. Cor. 5.
 copiam perceperit, ipsè solus nouit qui expertus est. Quanta
 in proximos, & fratres charitas tãquam e fonte redundauerit, 1. ad Phi-
 Cum dicat, eò quod habeam vos in corde, & in vinculis meis: lip.
 testis

- testis mihi est Deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi, Et iterum fratres mei charissimi, & amantissimi
1. *Theff.* 2. gaudium meum & corona mea. Et desiderantes vos, cupide volebamus tradere vobis non solum Euangelium sed etiam.
2. *Cor.* 12. viscera nostra quoniam charissimi facti estis nobis. & Non quero quæ vestra sunt, sed vos, Ego libenter impendam, & superimpendar ipse pro animabus vestris. Quanta vita, ac morum probitas; cum dicat. Tu autem assequutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem patientiam & ad *Cor.* Imitatores mei estote, sicut & ego
3. *Cor.* 11. Christi; & ad *Philip.* sicut audistis & vidistis in me, Quod audiebant a Paulo, hoc plane videbant in Paulo. Nam cum prædicatio a vita discrepat, doctrina se ipsam destruit. Qualis consuetudo eius esset, testatur ipse ad *Theff.* Vos Testes estis, &
1. *Theff.* 2. Deus quæ sanctè & iustè, & sine querela vobis, qui credidistis fuimus, qualiter vnum quemque vestrum (sicut Pater filios) deprecantes vos & consolantes testificati sumus ut ambularetis dignè Deo: Quanta sollicitudo ne quempiam offenderet omnia sustinemus (inquit) ne quod offendiculum demus Euangelio Dei. Quanta morum simplicitas, & candor? gloria nostra hæc est, testimonium conscientiarum nostrarum, quod in simplicitate cordis, & sinceritate Dei, non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersati sumus in hoc mundo. Quanta puritas intentionis? non sumus ut plurimi adulterantes verbum Dei, sed
1. *Theff.* 2. ex sinceritate, sicut ex Deo coram Deo loquimur in Christo, & ad *Theff.* neque aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis neque in occasione auaritiæ. Deus testis est. Neque querentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab alijs. Quanta in eo animi demissio? cum se indignum nomine Apostolorum existimet, & omnium sanctorum se minimum appellet, & abortiuum, & persecutorem Ecclesiarum accuset? quanta alacritas in paupertate spiritus? habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus, sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Adeoque, ut etiam suis manibus laboraret ad victum sui, & suorum. Quanta sui corporis afflictio? cum scribat, Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Et, ego autem sic
2. *Cor.* 4. curro non quasi in incertum, sic pugno non quasi aerem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo; ne cum alijs prædicauero, ipse reprobus efficiar. Quanta prudentia?

tia? dum se accommodare ad captum omnium studet? facti
 sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat fi-
 lios suos. Et quanta libertas in predicando Dei verbo? Quan-
 ta industria dum modò laudat, modò arguit, aliquando obse-
 rat, nonnunquam consolatur, interdum minatur, & terret?
 Ad Cor. quid vultis in virga veniam ad vos? & iterum, Ipse
 autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem, & mode-
 stiam Christi. Rogo autem vos ne presens audeam pro ea con-
 fidentia, qua existimor audere, & infra. Quales sumus verbo
 per epistolas absentes, tales, & presentes in facto.

Sed præter virtutes absolutissimi Concionatoris, etiam in
 Paulo est, quod admiremur sapientissimam quamdam eloquen-
 tiam, & sanè diuinam ad persuadendum efficacissimam, quod
 secundo loco posueram; quam & paucis expediam; ne forte
 quis existimet eloquentiam Paulo defuisse. Sed animaduer-
 te duplicem esse eloquentiam; altera in verborum maxime
 nitore sita est, in ornatu, & fuce sermonis ad aurium potius
 oblectamentum, quam ad animi motum comparata, quam
 sophisticam melius loquentiam, quam eloquentiam dixe-
 ris. Altera quæ in sententiarum pondere posita est, vt per-
 suadendo animos bonis moribus imbuat. Sed habet Spiri-
 tus sanctus suam diuinam Rhetoricam, & eloquentiam lon-
 gè præstantiorem, in qua Diuum Paulum excelluisse adeo dici-
 mus, vt nihil supra addi possit, neque sapientius, neque vehem-
 entius illa eloquentia, qua eius Epistolæ scribuntur, & qua
 loquebatur tanta efficacia, vt meritò Augustinus, vt ferunt,
 optarit Paulum prædicantē audire, & Lycaonij (vt est in Act.)
 eum Mercurium appellarint, tanquam eloquentiæ Deum; & eo
 disputante tremefactus sit Præses Romanus. Et planè tria erāt
 in Pauli eloquentia, quæ admirationem facerent. Primo quia
 erat omnino spiritualis; quam à Spiritu sancto dictante acce-
 perat, sicut ipse testatur. Nos autem, inquit, non spiritum hu-
 ius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, vt sciamus
 quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in doctis
 humanæ sapietiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus
 spiritualia comparantes; hoc est spiritualibus, ac diuinis miste-
 rijs spiritualem etiam eloquentiam eiusdem Spiritus sancti ope
 accommodando. Secundo erat Diui Pauli eloquentia non
 emendicata, non affectata, sed nata ex vberissimo sapientiæ fon-
 te, quem in eius pectore Deus procreauerat; quæ quanta esset
 quis dicat, cum raptus fuerit vsque ad tertium Cælum, vt
 disceret,

1. Cor. 9.
 1. Thess. 2.
 1. Cor. 9.

1. Cor. 4.
 2. Cor. 10.

De Sapiaentia
 Pauli & elo-
 quentia.

Duplex elo-
 quentia.

Act. 24.

Eloquentia
 Pauli admi-
 randa rribus
 titulis.
 1. Cor. 2.

disceret, quæ nec licet homini loqui, & ea quæ postea docuit non ab homine, neque per homines, ut ipse testatur, acceperit; sed Deum ipsum habuerit Doctorem. Quin in Paulo affirmat maiorem fuisse Chrysostomus sapientiam, fonte illo Paradisi, qui in quatuor diuisus flumina omnia suis aquis irrigabat. Tertio erat Pauli eloquentia efficax, & ad persuadendum potens, quod euentus docet cum tanta in toto terrarum orbe patrauerit. Chrysostomus probat Paulum eloquentiæ suæ vi, antequam miracula ederet Iudæos, qui Damascum colebant confudisse, Græcos supplantasse, & sola eloquentia per id tēpus victoriā reportasse aduersus eos qui Antiochiæ Iudæismum sequi cepissent, eloquentiæ auxilio pugnasse. Areopagiti vna cum vxore ob vim eloquentiæ, illius audita cōcōne sequutum eum fuisse. Cum Epicureis, cum Stoicis disputationes habuisse. In vrbe Thessalonica, Epheso, Corintho, Roma ipsi acriter, & eloquenter disputantem multos, ad Christum adduxisse. Quod autem Paulum Lycaones Mercurium esse vellent, id non quidem a signis, sed ab eloquentia profectum; & addit Chrysostomus. Cum igitur Paulum constet, tum ante miraculorum editionem, tum in medijs ipsis miraculis magnam adhibuisse eloquentiam, qua fronte sustinebunt idiotam illum indicare, cuius magna fuit apud omnes qua disputantis, qua Concionantis admiratio? D. Augustinus admiratur Pauli eloquentiam in eius epistolis maiorem, quam in oratoribus secularibus, exemplum affert illud. Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientiam probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit & quæ sequuntur. Hic (ait Augustinus) si quis imperitè perit, artis eloquentium præcepta, Apostolum sequutum fuisse contendat, non ne à Christianis doctis, indoctisque ridebitur? & tamen eloquentissima loquitur secundum eloquentiæ præcepta, ut Augustinus ibidem probat, & subdit. Sicut ergo Apostolum præcepta eloquentium sequutum non dicimus; ita quod eius sapientiam sequuta sit eloquentia non negamus. 2. Cor. 11. affert etiam exemplum aliud cum cogeretur se laudare, hæc sibi velut insipientiam tribuens, quam sapienter, quam eloquenter dicit? Quanta sapientia (ait Augustinus) hæc sint à Paulo dicta, vigilantes vident, quanto vero eloquentiæ concurrerint flumine, etiam qui stertit, aduertit, sed in re clarissima quid moror? Hæc à me de Diuo Paulo dicta sunt non tam ut in citis Encomia digrederer, quam ut cum omnibus, qui concionandi munus

annus proficentur ad imitandum proponerem, vt eum Patronum habeant, vt ad eius opem confugiant, vt epistolas illius lectione assidua terant, vt in singulis ferè concionibus libenter aliquam ex eius sententijs aptè depromant, atque perpendant.

Addam etiam his appendicem, vt post Diuum Paulum, eligat sibi quisque aliquem ex sanctis Patribus patronum, pro peculiari cuiusque studio, & librorum eius continuo vsu lectione frequentet. Ego planè sequutus communi consilio omnium in hac parte rectè sentientium, consulerem Diui Chrysostomi Conciones, & commentarià libenter, & crebrò euoluenda, tum ob grauitatem rerum moralium, quas ad populum trahebat, tum ob aureum eloquentiæ flumen varium, graue, populare ad persuadendum efficax, & imprimis frugiferum. Placet etiam, vt quis peculiari pietate feratur in Diuum Gregorium, cuius doctrina est grauibus sententijs referta, ad mores hominum valde accomodata, stylus Ecclesiasticus, atque optimè moratus, redolens eximia omnium virtutum sanctitatem, etiam vsus Allegoriarum, quas frequens tractat in libris Ezechielis, & Regum non sit tam vtilis in concionibus popularibus, sicut est in scripture, si crebro fiat. Adderem tertio loco Diuum Bernardum, & eius opera, quæ maxime pietatem, & sanctimoniam viri redolent, & absolutissimas eius virtutes, præter suauissimam eloquentiam, quam ore fundit, vt apud melliflua, & sententias quas ex plenitudine cordis eructat, sapientissimè digestas, & ipsiusmet scripture vocibus expressas. Ex his tribus Chrysostomus maxime mouet, docendo, & delectando, Gregorius mirum in modum docet delectando, & mouendo. Bernardus spiritualiter delectat mouendo, & docendo. Forte mihi aliquis hoc loco obijciat illa verba, quæ in principio statim cuiusdam Dialogi apud Platonem leguntur. Vnus, duo, tres, & quartus vbi est Augustinum dicit aliquis videris oblitus. Noui admirabilem in omni genere sanctissimi huius viri sapientiam, quam doctè, & fortiter nostræ religionis dogmata explicet, atque confirmet, quam validè refutet Hæreticos, quam prudenter, & copiosè edoceat populum, quantam vbique sanctitatem, & amorem caelestium rerum instillet. Noui præterea tam multos quibus Christi Ecclesia abundat Apostolicos viros, Basilios, Nazianzenos, Hieronymos, Ambrosios, Cyprianos, & alios tum veteres tum etiam recentiores, qui & colantur, & legantur omnino dignissimos.

Eligendus autem quis ex Sanctis Patribus in Patronum.
D. Chrys.

S. Greg.

D. Bernardus.

D. August.

simos esse, verum non omnium serie in institutis pertexere, ut sua cuique pietas suadebit, ita sibi, ex beatissimo illo senatu patrum adificat. Quis vero, si horum temporum in concionando vitia, & torporem intueatur, non merito debeat leuissimam eloquendi quorundam curiositatem, ambitionis spiritum, se ipsos magis quam Christum predicantium, humanarum rerum cupiditatem, spiritualium charismatum, zeli, & verarum virtutum inopiam, quis inquam si hos cum illis sanctissimis viris, & grauitissimis conferat, non rubore suffundatur, & in lacrymas erumpens cum Hieremia exclamet. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, abscissi sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum? Utinam hanc Verbi Dei iacturam, & bonorum predicatorum inopiam respiciant Ij, quorum ad munus hoc pertinet, & nos Concionatores tales aliquando simus, quales nos, & diuina electio exigit, & tanti muneris ratio exposcit, & animarum aeterna salus a nobis iure suo postulat ut possimus letabundi aliquando cedere cum Regio Vate. Docebo iniquos vias tuas & impij ad te conuertentur, & simus de numero eorum, qui ad hoc opus diuinitimum missi, euntes cum lachrymis, ac precibus multis ad Deum suscipiunt & laborum pro Christo tolerantia, mittunt semina sua, venientes autem reportant plenos manipulos exultantes sicut exultant messores in copiosa messe, & victores capta praeda. Haec de persona Concionatoris, quae venerunt in mentem attulimus, deinceps de ipsius Concionatoris opere, quod est ipsa concio acturi.

Finis Libri Tertij.